

บทที่ 4

ผลการวิจัย

การนำเสนอผลการวิจัย การเรียนรู้และการจัดการความรู้ด้านวิสาหกิจชุมชนของชุมชนบ้านร่องก่อ ตำบลโพธิ์ใหญ่ อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี นำเสนอเป็น 3 ส่วน ส่วนแรกคือ ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน ประกอบไปด้วยสภาพทั่วไปของหมู่บ้าน โครงสร้างการบริหารงานที่สำคัญภายในหมู่บ้าน ส่วนที่สองคือข้อมูลเกี่ยวกับการดำเนินงานด้านวิสาหกิจชุมชนการทำอิฐ และส่วนที่สามคือการสังเคราะห์การเรียนรู้และการจัดการความรู้ด้านวิสาหกิจชุมชนการทำอิฐของชุมชนบ้านร่องก่อและการอภิปรายผลการวิจัย

ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน

สภาพทั่วไปของหมู่บ้าน

บ้านร่องก่อ หมู่ที่ 9 ตำบลโพธิ์ใหญ่ อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี เป็นหมู่บ้านขนาดกลางจำนวน 125 ครัวเรือนตั้งอยู่บนที่ราบตามแนวถนนศรีโค-สร้างเม็ก ห่างจากมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ซึ่งเป็นที่ตั้งของเมืองศรีโค อำเภวารินชำราบประมาณ 3 กิโลเมตร การเดินทางมาหมู่บ้านสามารถเดินทางโดยใช้ถนนศรีโค-สร้างเม็ก หรือถนนโพธิ์ใหญ่-คำขวาง โดยผ่านบ้านศรีโคออก บ้านแมด บ้านคำลือชา บ้านโพธิ์ใหญ่ บ้านโพธิ์ตก บ้านโพธิ์ออกแล้วจึงถึงบ้านร่องก่อ

คำว่าร่องก่อมาจากไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ชื่อ “ต้นก่อ” มีลำต้นคล้ายต้นนุ่น แต่มีขนาดใหญ่กว่า มีดอกสีขาว ซึ่งคาดว่าน่าจะมีมากในสมัยก่อน ปัจจุบันยังมีให้เห็นอยู่บ้างในหมู่บ้านและมีประมาณ 2-3 ต้นขึ้นอยู่บริเวณหน้าวัดร่องก่อ

สภาพหมู่บ้านแบ่งเป็นส่วนพื้นที่อยู่อาศัยและพื้นที่ทำนา ชาวบ้านส่วนใหญ่มีอาชีพทำนาและรับจ้าง โดยทำนาได้ปีละครั้ง ในสมัยก่อนทำนาดำแต่ปัจจุบันเป็นนาหว่านเพราะสะดวกกว่าเนื่องจากแรงงานหายากมากขึ้น น้ำท่าของที่นี้อุดมสมบูรณ์ไม่ขาดแคลน การตั้งชุมชนในบริเวณนี้อยู่กันค่อนข้างหนาแน่น สังเกตว่านับแต่ตัวเมืองศรีโคมาจนถึงหมู่บ้านร่องก่อระยะทางประมาณ 3 กิโลเมตรมีหมู่บ้านถึง 6 หมู่บ้านที่ปลูกติดแนวถนนตั้งเรียงรายติดต่อกันมาโดยไม่มีการขาดช่วงจนถึงบ้านร่องก่อ

ที่บ้านร่องก่อตัวบ้านส่วนใหญ่ปลูกอยู่ติดแนวถนน และมีพื้นที่สวนหลังบ้านที่ส่วนใหญ่ชาวบ้านจะนิยมปลูกไม้ยืนต้นทั้งให้ร่มเงาและกินได้ เช่นมะม่วง มะไฟ ขนุน มะพร้าวฯและปลูกพืชผักสวนครัว เช่นมะเขือ ต้นหอม ผักชี นอกจากนี้ยังมีบ่อเลี้ยงปลาและเลี้ยงกบเพื่อเป็นอาหาร

หรือเพื่อขายกันแทบทุกครัวเรือน ส่วนพื้นที่ทำนาจะอยู่ไกลออกไปจากตัวบ้าน ส่วนหลังบ้านบางแห่งคู่มั่นเขียวข่มมีต้นไม้ลำต้นสูงใหญ่ที่ดูแล้วอายุเป็นหลายสิบปี ได้รับการอนุรักษ์ดูแลไว้เป็นอย่างดีและแสดงว่าเป็นสวนเก่าแก่ปลูกมาแล้วหลายชั่วอายุคน บ้านเรือนของชาวบ้านรังก่อดูเป็นระเบียบเรียบร้อยสะอาดตา บางครัวเรือนยังมีการปลูกผักและพืชสวนครัวใส่กระถางหรือกระบะทำด้วยยางล้อยอดย่นวางไว้อย่างเป็นระเบียบริมรั้วหน้าบ้าน

นอกจากอาชีพหลักคือการทำนาและรับจ้างแล้ว ชาวบ้านรังก่อยังมีอาชีพเสริมในยามว่างคือการรวมกลุ่มทอผ้า กลุ่มสมุนไพร การเลี้ยงวัว และเลี้ยงควาย มีโรงสีข้าวขนาดเล็กของชาวบ้าน 6 โรง รวมถึงมีวิสาหกิจชุมชนการทำอิฐของชุมชนอยู่ 1 แห่งด้วย

ประวัติบ้านรังก่อ

บ้านรังก่อเป็นหมู่บ้านที่มีอายุราว 100 ปีเศษ เดิมบ้านรังก่อเป็นหมู่บ้านเดียวกันกับบ้านหนองไข่นก หมู่ 3 ตำบลคำขวาง ต่อมามีการแยกการปกครองโดยมีผู้ใหญ่บ้านคนแรกแยกจากบ้านหนองไข่นก มาเป็นบ้านรังก่อ หมู่ 9 ตำบลโพธิ์ใหญ่ ผู้ใหญ่บ้านคนแรกชื่อ นายวง บุญไพโรจน์ คนที่ 2 นายเปี้ย กุคำสัย คนที่ 3 นายหมุน คำพะริก คนที่ 4 นายคำมี บุญไพโรจน์ คนที่ 5 นายกรี นิลดาเกษ คนที่ 6 นายรอด ญาณสิริ คนที่ 6 นายถาวร แสงโมลา และผู้ใหญ่บ้านคนที่ 7 ในปัจจุบันคือ นายยุทธชัย พัฒนพันธ์

ปัจจุบัน หมู่บ้านมีเนื้อที่ 858 ไร่ เป็นที่อยู่อาศัย 341 ไร่ เป็นพื้นที่การเกษตร 517 ไร่ แบ่งการปกครองออกเป็น 10 คุ่ม จำนวนครัวเรือน 125 หลังคาเรือน มีประชากรหญิง 258 คน ประชากรชาย 268 คน ประชากรรวมทั้งหมด 526 คน มีวัด 1 แห่ง โรงเรียนประถม 1 แห่ง โรงเรียนมัธยม ศาลากลางบ้าน 1 แห่ง หอกระจายข่าว 3 แห่ง มีลำน้ำห้วยเม็กเป็นแหล่งน้ำสำคัญของหมู่บ้าน

ประวัติหมู่บ้านเดิมเคยมีการบันทึกไว้ ณ ที่ทำการผู้ใหญ่บ้าน แต่ต่อได้สูญหายไปช่วงการย้ายเอกสารไปไว้ที่อบต. โพธิ์ใหญ่ จากการสัมภาษณ์ตามคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ของหมู่บ้านของผู้วิจัย เช่นคุณยายหนูกร ศรีภักดี อายุ 83 ปี เพื่อสอบถามถึงประวัติหมู่บ้าน คุณยายเล่าว่าสามีคุณยายซึ่งเคยเป็นครูที่บ้านโพธิ์ใหญ่ ปัจจุบันเสียชีวิตแล้ว ได้เคยเขียนประวัติหมู่บ้านไว้ โดยได้พูดถึงเฒ่าพันธมาศ เฒ่าบ้านเฒ่าเมือง เป็นผู้ตั้งชื่อวังน้ำ ลำห้วย เป็นผู้นำคนกลุ่มแรกมาอยู่ที่นี้ คนที่มาอยู่ที่นี้ช่วงแรกส่วนใหญ่เป็นพวกกุลา หรือไทใหญ่ ส่วนแม่หนูพัดซึ่งเป็นผู้ที่อายุมากที่สุด ในหมู่บ้านในปัจจุบัน อายุ 90 ปียังมีความจำดี เล่าว่าเกิดที่นี่ ตอนที่เกิดนั้นที่นี่มีผู้คนอาศัยอยู่ 9 หลังคาเรือนเท่านั้น สมัยนั้นมีการทำนา จับกบเขียดกินเป็นอาหาร มีปามีต้นไม้ใหญ่มากมาย มีความอุดมสมบูรณ์และมีเลื้อยปลาออกมาจากปามาจับสุนัขกินเป็นอาหารในหมู่บ้านด้วย

ข้อมูลดังกล่าวสอดคล้องกับคำบอกเล่าของพ่อใหญ่กรี นิลดาเกษ อดีตผู้ใหญ่บ้านอายุ 77 ปี ที่ประมาณอายุของหมู่บ้านนี้ว่ามีอายุได้ประมาณ 100 ปีเศษ โดยเล่าถึงประวัติพ่อใหญ่เปี้ย กุ

คำคัญซึ่งเป็นพ่อของแม่ยายพ่อใหญ่กริว่าได้มาตั้งหมู่บ้านหนองไชนก (ตอนนั้นยังไม่แยกเป็นบ้านร่องก่อ) ในสมัยรัชกาลที่ 5 เดิมพ่อใหญ่เปี้ยไปอยู่กรุงเทพสมัยนั้น เป็นช่างประดับม้าอยู่กับรัชกาลที่ 5 เลี้ยงม้าในวัง เป็นคนสนิท รัชกาลที่ 5 ท่านไม่ยอมให้มา แต่พ่อใหญ่เปี้ยคิดถึงบ้าน รัชกาลที่ 5 ท่านได้ให้เงินมา 700 บาท แล้วบอกว่าหากเงิน 700 ไม่พอให้มาเอาอีก (แต่พ่อใหญ่เปี้ยก็ไม่ได้ไปเอาเงินอีก) พ่อใหญ่กริได้ถ่ายทอดคำบอกเล่าจากพ่อใหญ่เปี้ยถึงพระราชดำรัสของรัชกาลที่ 5 ที่ท่านสั่งกับพ่อใหญ่เปี้ยก่อนจากมามีใจความสำคัญว่า “มาอยู่แล้วให้มีนา มีข้าว มีฉางข้าว ให้ช่วยสงเคราะห์บ้านเมือง สังคม ให้มีโรงเรียน..” (พ่อใหญ่กริ ลินดาเกษ, สัมภาษณ์, 22 มิถุนายน 2554)

พ่อใหญ่เปี้ยได้ทำตามคำที่ท่านสั่งไว้ทุกประการและได้อบรมสั่งสอนลูกหลานให้ปฏิบัติตามนั้น เมื่อมาตั้งรกรากบ้านแม่เต่าตาซึ่งเป็นแม่ของพ่อใหญ่เปี้ยไม่มีที่จึงได้ซื้อที่ดินและหักร้างถางพงเอาที่บริเวณนั้นมาถางป่าทำที่ทำกิน ตัวพ่อใหญ่กริ เป็นคนมาจากที่อื่นมาแต่งงานกับหลานของพ่อใหญ่เปี้ย ๆ ก็ได้ให้ทำงานช่วยเหลือสังคม ดูแลทุกข์สุขชาวบ้าน ทั้งที่ตอนแรกพ่อใหญ่กริไม่ยอมทำ แต่ขัดไม่ได้ ภายหลังจึงกลายเป็นกำลังสำคัญในการช่วยเหลือดูแลชุมชนไป พ่อใหญ่กริเล่าว่าเมื่อยังหนุ่มอยู่ เคยช่วยเป็นหัวเรี่ยวหัวแรงสำคัญในการตัดไม้มาทำโรงเรียนเมื่อมีการขยายอาคารห้องเรียนเพิ่ม โรงเรียนโพธิ์ใหญ่ซึ่งเป็นโรงเรียนแรกของชุมชนแห่งนี้ก็เป็นพ่อใหญ่เปี้ยบริจาคที่ดินเนื้อที่ประมาณ 10 ไร่ให้สร้างโรงเรียน ส่วนไม้ที่นำมาสร้างอาคารเรียนหลังแรกมาจากการบริจาคบ้านจำนวน 4 หลังของคนในชุมชนที่ให้อำนาจเพื่อนำไม้มาสร้างโรงเรียน

ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อใหญ่เปี้ยและพ่อใหญ่กรินั้นพ่อใหญ่กริเป็นหลานเขยของพ่อใหญ่เปี้ย เนื่องจากพ่อใหญ่เปี้ยมีลูกชื่อยายทอง ยายทองเป็นแม่คุณยายคำพาซึ่งเป็นภรรยาพ่อใหญ่กริ

พ่อใหญ่กริเล่าว่าเมื่อตอนที่พ่อใหญ่เปี้ยเสียชีวิตอายุ 82 ปี ชุดเครื่องแบบมหาดเล็กยังเก็บไว้อยู่ มีคนมาขอหมวกบ้าง เครื่องแต่งกายบางอย่างบ้างพ่อตาพ่อใหญ่กริก็ได้ให้ไป ขณะนี้เหลือแต่ผ้าถุงชุดมหาดเล็กเท่านั้นที่พ่อใหญ่กริยังเก็บไว้และไม่ให้ใครอีก

จากประวัติของหมู่บ้านที่ได้จากคำบอกเล่าอาจสรุปเป็นภาพกว้างได้ว่า หมู่บ้านร่องก่อมีการตั้งถิ่นฐานเมื่อ 100 กว่าปีที่แล้ว คนรุ่นแรกที่มาอยู่ที่นี่ก่อนนั้นเป็นชาวกลาหรือไทใหญ่ ประวัติหมู่บ้านที่เป็นหลักฐานเอกสารที่มีการบันทึกได้สูญหายไปแล้ว ข้อมูลที่ยังสามารถสืบเสาะได้จากบุคคลที่ยังมีชีวิตอยู่ ย้อนไปถึงสมัยรัชกาลที่ 5 ว่ามีอดีตนมหาดเล็กคนหนึ่งของรัชกาลที่ 5 ภายหลังมีตำแหน่งเป็นผู้ใหญ่บ้าน คือพ่อใหญ่เปี้ยได้มาวางรากฐานการพัฒนาชุมชนไว้ที่หมู่บ้านนี้

ศาสนา พิธีกรรมและความเชื่อ

ชุมชนบ้านร่องก่อนับถือศาสนาพุทธ แต่ยังมีความเชื่อและพิธีกรรมการนับถือปู่ตาควบคู่กันไป โดยมีดอนปู่ตาเป็นพื้นที่ชุมชนอนุรักษ์ไว้เป็นอย่างดี ที่นี้มีป่าไม้ต้นใหญ่ๆ อยู่หนาแน่น มีสัตว์ป่าหลายชนิดเช่นไก่ป่า ลิง ชะนี กระรอก ฯลฯ คนในชุมชนจะไม่เข้าไปตัดไม้ทำลายป่าหรือจับ

สัตว์ในนั้นเป็นอาหารเพราะถือเป็นศักดิ์สิทธิ์ และทุกๆ ปี ในเดือน 6 ขึ้น 3 ค่ำจะมีพิธีเลี้ยงปูตา พื้นที่ดอนปูตาอยู่ติดกับบริเวณวัดบ้านร่องก่อในปัจจุบัน มีเนื้อที่ประมาณ 10 ไร่

วัดในชุมชนมีอยู่ 1 แห่งชื่อว่าวัดบ้านร่องก่อ เดิมเป็นสำนักสงฆ์ ซึ่งเป็นสาขาของวัดหนองไชนก จากประวัติวัดร่องก่อโดยย่อ ที่มีการบันทึกไว้เป็นเอกสารของหมู่บ้านร่องก่อ ระบุไว้ว่า

" เมื่อปี 2524 พระอาจารย์เลิง ฉายาอัสสโร ได้รุดงค์มาปฏิบัติธรรมอยู่บริเวณใกล้ดอนปูตา บ้านร่องก่อ-หนองไชนก ต่อมาพ่อใหญ่คำมี บุญโพธิ์จัน ผู้ใหญ่บ้านในขณะนั้น พร้อมด้วยชาวบ้านร่องก่อ มีความเลื่อมใส ศรัทธา จึงพร้อมใจกันบริจาคทรัพย์ และกำลังกายสร้างที่พักสงฆ์ ให้พระอาจารย์เลิง อัสสโร เพื่อปฏิบัติธรรม ต่อมาด้วยความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาของเหล่าทายก ทายิกา อุบาสก อุบาสิกา จึงร่วมกันสร้างเสนาสนะขึ้นสมควรเป็นที่พักของพระภิกษุสงฆ์ ในภายหลังจึงขออนุญาตจัดตั้งเป็นวัดในพระพุทธศาสนา ด้วยความเห็นชอบของมหาเถรสมาคม และสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติได้ประกาศตั้งเป็นวัดเมื่อวันที่ 19 ธันวาคม 2548 มีนามว่า "วัดบ้านร่องก่อ" ตั้งอยู่ที่บ้านร่องก่อ หมู่ 9 ต. โพธิ์ใหญ่ อ. วารินชำราบ จ. อุบลราชธานี ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา.. "

ข้อความข้างต้นเป็นการบันทึกเรื่องราวการก่อตั้งวัดบ้านร่องก่อโดยย่อ แต่จากการสัมภาษณ์บุคคลพบว่าเบื้องหลังการสร้างวัดร่องก่อเต็มไปด้วยความยากลำบาก เนื่องจากทางวัดและกำนันที่หนองไชนกไม่ยอมให้แยกวัดออกมา ชาวบ้านจึงต้องเสียไม้กลางคืนทำศาลากันกว่าศาลาวัดบ้านร่องก่อจะเสร็จก็ใช้เวลาเป็นเดือน เมื่อสร้างศาลาเสร็จก็ทำกุฏิหลายหลัง มีพระอยู่ 6-7 องค์ โดยนิมนต์พระเณรมาจากบ้านเป้า อำเภอตระการพืชผล

ปัจจุบันมีพระจำพรรษา 3 องค์ เณร 2 องค์ เจ้าอาวาสเป็นคนพื้นเพที่นี่ ปัจจุบันอาพาธด้วยร่างกายชีกขาไม่มีแรง รักษาตัวด้วยการกินยาที่สาธารณสุขจังหวัด อาการของท่านดีขึ้นเรื่อยๆ จากที่เดินไม่ได้เมื่อปีก่อน ค่อยๆ สามารถเดินได้บ้างแล้วในปัจจุบัน แต่ต้องใช้ไม้เท้าช่วย จากคำบอกเล่าของคนในชุมชนเล่าว่าท่านไม่เคยไ้ห้วยหรือปลูกเศกเครื่องรางของขลัง ทั้งไม่นิยมให้พระเณรในวัดมีการสะสมข้าวของเงินทองและตัวท่านเองก็ทำเป็นแบบอย่างด้วย

ช่วงเข้าพรรษามีพระ 5 องค์ ปีที่แล้วมีพระบวช 8 รูป แต่ส่วนใหญ่จะบวชกันไม่นานราว 7 -15 วันก็สึกเพราะต้องไปทำงานประกอบอาชีพกัน ในทุกวันพระมีคนทำบุญประมาณ 50 คน ปัจจุบันศาลาการเปรียญหลังเก่าที่สร้างด้วยไม้หลังคามุงสังกะสี อยู่ในสภาพทรุดโทรมมากแล้ว จำเป็นต้องสร้างใหม่ และอยู่ในระหว่างการก่อสร้าง

จากการสัมภาษณ์พ่อใหญ่เปลี่ยน ชมพูปัด อายุ 70 ปี เฒ่าจ้ำ ผู้ทำพิธีกรรมบูชาปูตา ก่อนนี้พ่อใหญ่อยู่บ้านสร้างขุนศรี พ่อตาแม่ยายเป็นสืบกันมา พ่อใหญ่เป็นเฒ่าจ้ำที่เฒ่ามา 3 ปี ทำพิธีกรรม เลี้ยงทาย บวงสรวง แม้บ้านร่องก่อจะแยกการปกครองออกจากบ้านหนองไชนกแล้ว แต่ยังมีปูตาร่วมกัน ดอนเลี้ยงปูตาจึงเลี้ยงร่วมกับบ้านหนองไชนก ชาวบ้านเชื่อว่าเจ้าปู่ศักดิ์สิทธิ์ เช่น

ในวันที่สมโภชพระ ฟาคะนองแรงมาก พ่อใหญ่บนเจ้าปู่ขอให้สามารถทำงานจนสำเร็จงานลุล่วงไป ไม่มีอุปสรรค นอกจากนี้ใครขอปู่ก็ได้ตามนั้น เช่นมีผู้ใหญ่บ้านหนองไข่นกคนปัจจุบันลงเลือกตั้ง ชื่อผู้ใหญ่คำสิงห์ ต้องแข่งกับคนมีเงิน ขอให้ปู่บอกว่าจะเป็นอย่างไรก็ให้เจ้าปู่มาบอกในฝัน พ่อใหญ่เปลี่ยนฝันว่าคู่แข่งเขาไล่ คู่แข่งวิ่งไล่จะทำร้าย พ่อใหญ่ไปช่วยสกัดให้คู่แข่งวิ่งไม่ทัน ทำให้ผู้ใหญ่คนปัจจุบันชนะไปนิดเดียว ปรากฏผลการเลือกตั้งว่าผู้ใหญ่คนปัจจุบันชนะไป 1 คะแนนตามที่ฝัน

ปู่ตาทำนายว่า ปีนี้สมบุญมีดี ผืนดี แต่ฟ้าแรง ให้ระวังอันตรายจากฟ้าคะนอง สำหรับพิธีบูชาปู่ตา ให้ต้มไก่หนึ่งตัวให้ปู่ตา เหล้าขาว 1 ขวด ธูปเทียนบูชา

ปีหนึ่งๆ ในการทำพิธีบูชาปู่ตาจะได้ไก่ที่ชาวบ้านนำมาร่วมพิธีประมาณ 11-12 ตัว แต่ถวายเป็นตัวเดียว ที่เหลือก็กินกันในหมู่บ้าน ในพิธีเฒ่าจ๋าจะบอกให้เจ้าปู่รักษากันเมือง อย่าได้เจ็บได้ไข้ ต้องอธิษฐานให้ท่านมาท่านจึงจะมา ลูกหลานใครไปกรุงเทพฯ ก็บอกเจ้าปู่ให้คุ้มครอง บ้านไหนมีการรับแขก สะใภ้เข้าบ้านก็ไปบอกกล่าว ไปไหว้ ใครได้ตำแหน่งก็มาไหว้เช่นกัน

เฒ่าจ๋าเป็นผู้จัดพิธีกรรมในหมู่บ้าน หากครอบครัวมีคนเกิดก็มีคนมาหาให้ทำพิธี ปาชุมชนที่ปู่ตาอยู่มีประมาณ 10 ไร่ มีไม้ใหญ่มากมาย สัตว์ที่พบในนี้จะไม่เอามากิน และมีสมุนไพรหลายชนิด นอกจากจะมีสัตว์พื้นบ้านแล้วยังมีตัวอึกวนอีก 2-3 ตัว ออกมาวิ่งเล่นบริเวณชายป่า คนที่นี่ชื่อมาเลี้ยงแล้วเอามาปล่อยจึงมีการออกลูกหลาน แต่ชาวบ้านเห็นก็ไม่มีใครทำอะไรเพราะถือว่าเป็นสัตว์ที่อาศัยอยู่ในบริเวณศาลปู่ตาไปแล้ว

ศาลปู่ตาเป็นศาลที่ทำอย่างเรียบง่ายไม่ได้ตกแต่งประดับประดาอะไร มีเสาปูนยกตัวศาลขึ้นมา ความสูงของศาลประมาณเมตรเศษๆ ภายในศาลมีพื้นที่สำหรับวางเครื่องเซ่นไหว้ ผู้วิจัยเห็นว่าศาลปู่ตาที่นี้แตกต่างจากภาคเหนือที่มีการตกแต่งประดับประดาศาลอย่างประณีตสวยงามกว่าและตัวศาลมีขนาดใหญ่กว่า และทำด้วยไม้ที่มีการฉลุลายบริเวณหลังคา ในบางพื้นที่มีการสร้างศาลาเพื่อทำพิธีกรรมบูชาศาลปู่ตาไปโดยเฉพาะ

พิธีกรรมอื่นในหมู่บ้านเช่นเวลามีงานศพ จะมีการปรึกษาผู้ใหญ่ในหมู่บ้านว่าวันไหนดีออกไปป่าได้ ถ้าเอาไว้นานก็จะรับภาระการเลี้ยงดูแขกมากทำให้สิ้นเปลืองค่าใช้จ่าย ถ้าไว้อริเวณไปญาติทางไกลจะมาไม่ทัน จึงต้องมีการปรึกษาหารือกันระหว่างเจ้าภาพและผู้หลักผู้ใหญ่ในหมู่บ้านรวมถึงเฒ่าจ๋าคนหนึ่งด้วย

ผู้วิจัยได้เข้าร่วมในพิธีศพของผู้เฒ่าคนหนึ่งหมู่บ้านที่เสียชีวิตด้วยโรคชรา จะเห็นว่ามีคนเข้ามาร่วมงานมาก โดยปกติหากมีคนเสียชีวิตจะมีการร่วมแรงร่วมใจกันมาทำบุญโดยพร้อมเพรียงหากมีงานก็หยุดงานกันไปช่วยเพราะถือเป็นเรื่องสำคัญ หากคนในครอบครัวไม่สามารถไปได้ทุกคนก็ส่งตัวแทนมาเช่นสามีมาไม่ได้ ก็อาจให้ภรรยา มา อย่างน้อยต้องมีคนใดคนหนึ่งมาร่วมงาน การเผาศพที่นี้นอกจากมีการนิมนต์พระมาสวดที่ศาลาก่อนเผาแล้ว เมื่อนำศพขึ้นเมรุ

ก่อนเผ่าจะมีการโยนทานโดยนำเงินเหรียญมาห่อด้วยกระดาษเงินกระดาษทองซึ่งถือเป็นสิ่งมงคลสำหรับผู้ได้รับด้วย

สิ่งที่น่าสนใจอย่างหนึ่งที่ผู้วิจัยเห็นคือ การประกาศแจ้งความประสงค์ในการบริจาคเงินเพื่อสาธารณกุศลของเจ้าภาพ โดยมีการส่งผู้แทนมารับเงินต่อหน้าสาธารณชน เช่นบริจาคให้กับโรงเรียนหรือวัด เป็นต้น เมื่อสอบถามได้ความว่ามีการบริจาคเงินให้กับสาธารณกุศลทุกงานศพ สำหรับที่นี้ถือเป็นประเพณีปฏิบัติที่ทำกันอย่างนี้ ไม่ว่าใครจะมีเงินมากเงินน้อยก็ทำกันเช่นนี้มาโดยตลอด

อนึ่ง ในงานศพ หมู่บ้านร่องก่อและหมู่บ้านอื่นในตำบลมีการรณรงค์เรื่องปลอดเหล้างานศพมาได้ประมาณ 3 ปีแล้วเริ่มประมาณปี 2550 ริเริ่มจากชมรมจริยธรรมของตำบลที่มีคนเฒ่าคนแก่เป็นสมาชิกเห็นร่วมกันว่าการกินเหล้าไม่เป็นผลดี จะเป็นลักษณะคนตายขายคนเป็น แนวความคิดดังกล่าวได้รับการสนับสนุนจากผู้นำในระดับตำบลและหมู่บ้านอย่างมาก มีการทำบัญชีค่าใช้จ่ายในการใช้เหล้ากับไม่ใช่เหล้าพบว่างานศพที่ไม่มีเหล้าสามารถประหยัดค่าใช้จ่ายไปได้เกือบครึ่ง ตอนนี้อยู่จะยังไม่ปลอด 100 % แต่ถือว่าปลอดประมาณ 70% แล้ว แม้บางคนยังไม่ยอมร่วมมือด้วย แต่ก็เป็นส่วนน้อยมากในชุมชน ขณะผู้วิจัยได้สัมภาษณ์เฒ่าจ้ำของหมู่บ้านในประเด็นพิธีกรรม เฒ่าจ้ำยังพูดแสดงความเห็นเกี่ยวกับเหล้าไว้อย่างหนักแน่นชัดเจน (โดยที่ผู้วิจัยยังไม่ได้ถามถึงประเด็นเกี่ยวกับเหล้า) ว่า “เหล้าทำลายสังคม อยากให้อาจารย์ไปบอกรัฐบาลให้เลิกทำเหล้าขายเสีย...” (พ่อใหญ่เปลี่ยน ชมพูบุด, สัมภาษณ์, 1 พฤษภาคม 2554)

ความสัมพันธ์และสภาพทั่วไปในชุมชน

ชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชนบ้านร่องก่อยังมีลักษณะร่วมมือร่วมใจกันสูงมาก ไม่มีการขโมยลักทรัพย์ การทะเลาะเบาะแว้ง รวมถึงมีความซื่อสัตย์และไว้ใจกัน โดยมีตัวอย่างของความร่วมมือร่วมใจและความซื่อสัตย์เช่นโครงการฉางข้าวที่ยังดำเนินการต่อได้จนถึงปัจจุบัน นับเป็นเวลาร่วม 30 ปี เป็นต้น ชุมชนมีการยึดเหนี่ยวกันด้วยความเป็นเครือญาติและพื้นฐานชุมชนที่ยึดโยงกันมาแต่อดีต โดยจะพบว่าครัวเรือนต่างๆ มีนามสกุลเดียวกันและเป็นเครือญาติกันจำนวนมาก มีคนจากนอกพื้นที่เข้ามาอาศัยอยู่ไม่มากนัก ส่วนมากจะเป็นคนที่แต่งงานเข้ามาเป็นเขยหรือสะใภ้ ทุกครัวเรือนมีที่นาเป็นของตนเองโดยเฉลี่ยประมาณ 15-20 ไร่ ระบบการช่วยเหลือแรงในการทำนอยังมีอยู่ ผสมผสานกับการจ้าง จากการสอบถามผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านและคนในชุมชนหลายคนยังพบว่า การขายที่ดินให้กับคนภายนอกยังมีน้อยมากแทบไม่มี แม้จะอยู่ไม่ไกลตัวเมื่อนักและที่ดินมีราคาแพงขึ้น จากการสอบถามพบว่ามีคนประกาศจะขายบ้านเพียงรายเดียว เป็นคนที่ไม่ทำงานในตัวเมือง แต่การขายบ้านจะขายเฉพาะบ้านรวมที่ดินประมาณไร่สองไร่ ยังมีที่นาทำกินอยู่ จากการพูดคุยพบว่าคนในชุมชนส่วนใหญ่ยังพอใจที่จะรักษาที่ดินทำกินของตัวเองไว้เพื่อทำนา แม้เมื่อไม่นานมานี้มีการตั้งมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี มีที่ของชาวบ้านบางคนต้องถูก

เวนคืน ชาวบ้านกลับรู้สึกที่ไม่อยากได้เงินเวนคืน แต่อยากได้ที่ดินทำกินมากกว่า ครัวเรือนสวนใหญ่ยังมีการดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง มีการเลี้ยงปลา เลี้ยงกบ ปลูกผักไว้กินเองถึงประมาณ 80-90 % ของครัวเรือนทั้งหมด รวมถึงการจัดงานศพและงานอื่นๆ ปลอดภัยได้ถึงประมาณ 70-80% ในชุมชน

เมื่อมีงานบุญ กิจกรรมสังคมต่างๆ หรือเมื่อคณะกรรมการหมู่บ้านมีเรื่องต้องการความช่วยเหลือก็จะได้รับความร่วมมือจากคนในชุมชนอย่างเต็มที่ที่ไม่มีการเกี่ยงงานกัน งานบุญที่สำคัญ เช่นงานบุญเวท บุญกุ่มข้าวใหม่ บุญสงกรานต์ บุญเข้าพรรษา ออกพรรษา ผ้าป่าประจำปีจะมีคนมาร่วมงานมาก นอกจากนี้แต่ละคุ้มจะมีการจัดเวรส่งข้าวให้พระที่วัดในมือกกลางวันโดยจัดเป็นเวรว่าวันไหนเป็นของคุ้มไหน หากใครไม่ว่างไปจะฝากเงินไปซื้ออาหารหรือฝากอาหารไปกับตัวแทนที่ไปส่งข้าวได้ ซึ่งโดยมากคนไปส่งข้าวจะเป็นผู้สูงอายุ คนเฒ่าคนแก่ เพราะคนหนุ่มสาวไปทำงานกัน การพัฒนาชุมชนต่างๆ ก็ได้รับความร่วมมือดี เช่นการทำความสะดวกหมู่บ้านการตัดหญ้าที่ขึ้นสูงรอบบริเวณหมู่บ้านซึ่งจะมีการนัดกันทำงานทุกเดือน ใครว่างก็จะเอารถตัดหญ้าของตัวเองไปช่วยตัด บางคนไม่มีรถตัดหญ้าก็ให้มีดพร้าถากถางเอา ผู้วิจัยได้เห็นผู้หลักผู้ใหญ่ในตำบลที่มีสถานภาพสูงแล้ว เช่นบางคนเป็นสมาชิก อบต. และสูงวัยแล้วแต่ก็ลงมือตัดหญ้าเองเหมือนคนอื่น ๆ และการซ่อมสะพานไม้ข้ามลำห้วยเม็กที่ผุพังลงเมื่อเร็วๆ นี้ ผู้ใหญ่บ้านตัดไม้ไว้แล้ว แต่ต้องขอแรงคนทำสะพาน เมื่อมีการกำหนดวันทำงาน ปรากฏว่ามีคนไปช่วยกันทำจำนวนมาก ทั้งชายและหญิงรวม 43 คน สามารถทำสะพานเสร็จภายใน 2 ชั่วโมงเท่านั้น

ด้านผู้นำที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ชุมชนยังมีผู้ที่มีภูมิปัญญาและเป็นที่เคารพนับถือของชาวบ้านเป็นที่ปรึกษาในการทำกิจกรรมต่างของชุมชนอย่างต่อเนื่อง แม้ปัจจุบันอาจมีผู้ใหญ่บ้านคนใหม่และคณะกรรมการหมู่บ้านซึ่งเป็นคนรุ่นใหม่มาทำงาน แต่หากมีปัญหาก็ยังสามารถปรึกษาหารือกับผู้เฒ่าแก่ที่เคยผ่านงานมาก่อน ที่ยินดีให้คำแนะนำและเป็นที่ปรึกษาอยู่เสมอ ถ้ามีการขอคำปรึกษาหรือขอความคิดเห็นต่างๆ รวมถึงการสอนงานให้ด้วย ดังที่ได้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์พ่อใหญ่กรี ลินดาเกษ อดีตผู้ใหญ่บ้าน ได้เล่าว่าได้สอนงานและให้คำแนะนำกับพ่อใหญ่ถาวร แสงโมลาด้วยเนื่องจากเห็นว่าเป็นบุคคลที่มีความตั้งใจดีในการทำงาน นอกจากนี้ชุมชนยังได้เห็นแบบอย่างในการอุทิศตน เสียสละในการทำงานของชุมชนของคนรุ่นก่อนๆ ที่ตกทอดมาถึงปัจจุบัน ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าชุมชนนี้มีทั้งทุนความรู้และทุนทรัพยากรบุคคลที่ถ่ายทอดความรู้ด้านกระบวนการ การทำงานและองค์ความรู้ต่างๆ จากรุ่นสู่รุ่นอย่างต่อเนื่อง ทำให้สามารถดำเนินงานในชุมชนได้อย่างประสบความสำเร็จรวมทั้งการจัดการวิสาหกิจชุมชนการทำอัฐิ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในหลายกิจกรรมที่ประสบความสำเร็จของชุมชนด้วย

โครงสร้างด้านการบริหารงานที่สำคัญและคณะทำงานของหมู่บ้าน

คณะกรรมการหมู่บ้าน

ผู้นำหมู่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้าน ประกอบด้วย ผู้ใหญ่บ้าน คือนายยุทธชัย พัฒพันธ์ มีผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน 2 คนคือ นางสุนี คำพะริก และนายทวี วงศ์มาเกษ สมาชิกสภาตำบล 2 คนคือ นายถาวร แสงโมลา สมาชิกสภาตำบล และนายทองสุข ไสเนตร และหัวหน้าคุ้ม 10 คน จะประชุมกันทุกเดือน เพื่อปรึกษาหารือเกี่ยวกับเรื่องความเป็นไปในหมู่บ้านต่างๆ โดยในหมู่บ้านมีจำนวน 10 คุ้ม รายชื่อหัวหน้าคุ้มมีดังนี้

1. นายอัมพร วงเสนา
2. นายบุญมา สร้อยมุกดา
3. นายแพง ราชชั้น
4. นายคำภา บุญจันดี
5. นายจันทา นนศิริ
6. นายยืนยง คงคาพันธ์
7. นายดอน นาครักษ์
8. นายอุดร บุญเงิน
9. นายคมกริช ไสภาสิน
10. นายบุญเสร็จ เพ็งพงศ์

กองทุนหมู่บ้าน

กองทุนหมู่บ้านมีการเก็บรวบรวมเงินออมทุกครัวเรือนเดือนละ 10 บาท เพื่อความสะดวก จึงจัดเก็บเงินออมเป็นรายปี ละ 1 ครั้งเป็นเงิน 120 บาท ในวันที่มีการจ่ายเงินปันผล

ผลการดำเนินงานของกองทุนเป็นไปด้วยดี มีความโปร่งใส สามารถตรวจสอบได้ คณะกรรมการและสมาชิกต่างก็ได้รับความเชื่อถือด้านความซื่อสัตย์ ไว้วางใจเรื่องการเงิน อย่างไรก็ตามก็ยังมีสมาชิกบางคนที่ยืมเงินไปแล้วไม่คืนเงินแต่เป็นส่วนน้อย มีจำนวนประมาณ 4 ราย คณะกรรมการต้องทวงหลายครั้ง แต่ก็ยังไม่ได้รับคืน จากการสัมภาษณ์เลขานุการกองทุนหมู่บ้าน หรือผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน นางสุนี คำพะริก บอกว่าคนเหล่านี้ไม่ใช่คนที่ยากจนจนที่ไม่มีเงินจ่าย แต่ดูจะมาจากการเหนียวหนี้หรือใช้จ่ายเกินตัวมากกว่า ณ ปัจจุบันคณะกรรมการยังไม่ได้ดำเนินการอะไร นอกจากการทวงถามซึ่งก็ได้รับการผ่อนผันไปโดยตลอด เหตุผลหนึ่งที่คณะกรรมการไม่ได้ดำเนินการอะไรเพราะเห็นว่าเป็นคนในหมู่บ้านเดียวกัน จะทำอะไรก็ต้องอะลุ่มอล่วยกัน

คณะกรรมการกองทุนจะมีการเลือกตั้งใหม่ทุก 2 ปี แต่ส่วนใหญ่จะเป็นคนกลุ่มเดิมหรือหน้าเดิมๆ ที่ได้รับการคัดเลือกกลับมาทำงานอีก เพราะได้รับความไว้วางใจ แม้ว่าคณะกรรมการ

อยากให้คนใหม่ๆ มาทำงานหรืออยากให้ชาวบ้านเลือกคนอื่นมาทำงานมากกว่า แต่เมื่อได้รับความไว้วางใจก็ต้องทำงานให้กับชาวบ้านต่อไป ทั้งที่เรื่องการเงินเป็นเรื่องที่ต้องใช้ความละเอียดรอบคอบมาก "การรับผิดชอบเรื่องเงินต้องละเอียดมาก บางทีตอนปิดบัญชีไม่ลง เงินหายไปบาทสองบาทก็ต้องหาจนให้เจอว่าหายไปไหน เคยมีบางครั้งที่กว่าจะปิดบัญชี ทำตัวเลขเรียบร้อยก็เข้าไปถึงตี 4 หรือถึงเช้าก็มี...(สุณี คำพะริก, สัมภาษณ์, 30 เมษายน 2554)

โดยทั่วไปการประชุมของกองทุนหมู่บ้านทั้งคณะกรรมการและสมาชิกจะมีการประชุมที่ศาลาการเปรียญวัดในช่วงกลางคืนเพราะเป็นเวลาที่ทุกคนสะดวกพร้อมกัน เนื่องจากกลางวันต้องไปทำงานกัน ส่วนมากเริ่มประชุมประมาณ 1 ทุ่ม กว่าประชุมเสร็จก็ประมาณ 3 ทุ่ม หลังจากนั้นคณะกรรมการก็จะทำเอกสาร บัญชีต่างๆ บางครั้งจึงต้องทำงานต่อเนื่องไปจนถึงเช้าเพราะหากนัดกันอีกจะไม่สะดวก ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าคณะกรรมการต้องทำงานด้วยความอุทิศตนและเวลาให้กับงานอย่างมาก

ในปี 2553 กองทุนได้รับชำระคืนเงินกู้จากสมาชิกประจำปี คณะกรรมการจึงมีมติให้จัดสรรงบกำไรตามระเบียบข้อบังคับของกองทุนหมู่บ้านร่งก่อ จากกำไรสุทธิจำนวน 45,068.01 บาท มีการจัดสรรผลกำไร ดังนี้

1. เงินประกันความเสี่ยง 10% เป็นจำนวนเงิน 4,506.80 บาท
2. สมทบกองทุน 10% เป็นจำนวนเงิน 4,506.80 บาท
3. เจลี่ยคืนผู้กู้ 10% เป็นจำนวนเงิน 4,506.80 บาท
4. ตอบแทนคณะกรรมการ 25% เป็นจำนวนเงิน 12,267.002 บาท
5. ทุนการศึกษาและสวัสดิการ 10% เป็นจำนวนเงิน 4,506.80 บาท
6. ทุนบริหารและการจัดการ 15% เป็นจำนวนเงิน 6,760.2015 บาท
7. ทุนสาธารณประโยชน์ 10% เป็นจำนวนเงิน 4,506.80 บาท

เงินในข้อ 3-8 ได้นำมาเบิกจ่ายให้กับสมาชิก ส่วนเงินในข้อ 1-2 ได้คงไว้ในบัญชีโดยไม่มี
การเบิกจ่ายตามระเบียบเป็นจำนวนเงิน 9,013.60 บาท

รายชื่อคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านมีดังนี้

1. นายยุทธชัย พัฒนพันธ์ ผู้ใหญ่บ้าน ประธาน
2. นายบุญยืน วงมาเกษ รองประธาน
3. นายบุญจัน ศรีก่อ กรรมการ
4. นายสมเกียรติ บุญมา กรรมการ
5. นางสาวลย์ ทางาม กรรมการ
6. นางศิริกุล ญาณศิริ เหมัญญิก
7. นางสุณี คำพะริก เลขานุการ

8. นายทองสี ราชชื่น กรรมการ

9. นางราตรี บุญมาเกษ กรรมการ

โครงการฉางข้าว

เป็นโครงการที่ให้ชาวบ้านยืมข้าวไปบริโภคและนำมาคืนเมื่อถึงฤดูกาลเก็บเกี่ยว โดยทำมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2525 นับถึงปัจจุบันเป็นเวลา 30 ปีแล้ว โครงการดังกล่าวยังสามารถคงอยู่และดำเนินการอย่างต่อเนื่องทุกปี ในขณะที่หมู่บ้านส่วนใหญ่ในบริเวณนี้เหลือแต่ทุ่งฉางเปล่า เพราะชาวบ้านยืมข้าวไปแล้วไม่นำข้าวมาส่ง ยกตัวอย่างเช่นบ้านสร้างเม็ก ที่อยู่ถัดบ้านหนองไข่นกไป เริ่มโครงการที่หลังบ้านร่องก่อ 5 ปี แต่ทำได้ไม่กี่ปีก็ล้มเลิกไป เหลือแต่ทุ่งฉางเปล่า

โครงการฉางข้าวเริ่มในสมัยพ่อใหญ่กรี ลินดาเกษ เป็นผู้ใหญ่บ้านได้ไปดูงานที่จังหวัดยโสธร สมัยนั้นพ่อใหญ่เห็นว่าเป็นเรื่องจำเป็น เพราะข้าวไม่พอกินในแต่ละครอบครัว เนื่องจากกำลังการผลิตไม่สูงมากนัก คิดว่าน่าจะทำเป็นแผนชุมชน จึงประชุมโครงการเสนอไปที่เกษตรจังหวัด หลังจากได้รับอนุมัติโครงการรัฐบาลให้ข้าวมา 70 กระสอบน้ำหนักประมาณ 6 ตันให้เป็นสมบัติของชุมชนเลยแล้วชุมชนก็นำมาจัดการออกดอกผล ดำเนินการต่อไป จนถึงทุกวันนี้

คนกู้ข้าวจะไปเอาข้าวในวันเปิดย้งพร้อมๆ กัน ซึ่งอยู่ในช่วงประมาณเดือนพฤษภาคม หรือมิถุนายน หรือแล้วแต่กรรมการหมู่บ้านจะตกลงกันว่าเวลาไหนที่เหมาะสม ส่วนจะกู้ไปกินหรือไปขายก็แล้วแต่ผู้กู้ เมื่อถึงเวลาก็เอามาคืนพร้อมดอกเบี้ย ข้าว 12 กก. มีดอกเบี้ย 2 กก. ยืมไป 12 กก. ต้องคืน 14 กก. เวลาใช้คืนจะใช้เป็นเงินหรือข้าวก็ได้ เพราะบัญชีจะทำเป็น 2 บัญชีคือบัญชีข้าวกับบัญชีเงินที่มีการตีราคาข้าว ณ วันที่คืน ก่อนนั้นกรรมการจะซื้อข้าวมาใส่ย้งไว้ ตามราคาตลาด เมื่อวัดจะทำบุญกุ่มข้าวใหม่ ก่อเจดีย์ข้าวเปลือก (ชาวบ้านเอามาทำบุญให้วัด) ก็ซื้อข้าวจากวัดมาใส่ย้งเพิ่ม ย้งฉางยังเป็นย้งฉางไม้เก่าที่สร้างสมัยเมื่อ 30 ปีที่แล้ว สามารถจุข้าวได้ 12 ตัน ในปีนี้มีการเก็บข้าวเข้าย้ง 7,092 กก.

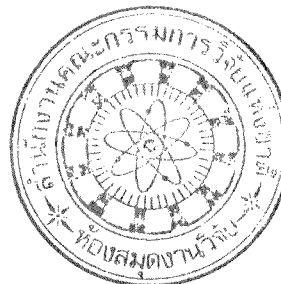
จากการสอบถาม แม้จะมีครัวเรือนยืมข้าวน้อยลงในปัจจุบันเมื่อเทียบกับสมัยก่อน โดยแต่ละปีจะมีคนยืมประมาณ 29-30 ครัวเรือน แต่ก็มีคนมายืมข้าวหมดย้งฉางทุกปี โครงการฉางข้าวจึงยังเป็นที่พึ่งยามยากสำหรับชาวบ้านที่มีความจำเป็น เงื่อนไขในการยืมนั้นแต่ละคนยืมได้ไม่เกิน 240 กก. (ภาษาชาวบ้านจะเรียกว่า 2 แสน/ 120 กก. เรียกว่า 1 แสน ซึ่งจะเป็นปริมาณข้าวประมาณ 5 กระสอบปุย) โครงการดังกล่าวจึงยังมีประโยชน์ให้คนในชุมชนหมุนเวียนกู้ไปซื้อไปได้

จากการสัมภาษณ์พบว่ามีคนที่ไม่ได้เอามาคืน 3-4 ราย แต่กรรมการเห็นว่าพอมีเขาคงเอามาคืนเอง เราย้ำเน้นการช่วยเหลือกัน

ส่วนคณะกรรมการย้งฉางที่ประชุมเป็นคนเลือก กรรมการจะเปลี่ยนทุกปีหมุนเวียนกัน มีราว 7-8 คน ไม่ได้มีข้าวหรือค่าตอบแทนใดๆ พอประกาศเปิดฉางข้าวก็มาช่วยกันเอง ยกมาช่วยกัน ช่วยกันยกช่วยกันเท กรรมการมักจะเป็นคนยกข้าว

รายชื่อกรรมการยังฉางในปัจจุบัน

1. นายยุทธชัย พัฒนพันธ์ ผู้ใหญ่บ้าน
2. นายทวี วงมาเกษ ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
3. นางสุณี คำพะริก ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
4. นายทินกร แสงสุดตา กรรมการ
5. นายจำปี ธีระปัญญา กรรมการ
6. นายแพ่ง ราชชั้น กรรมการ
7. นายสมเกียรติ บุญมา กรรมการ
8. นายบุญมา สร้อยมุกดา กรรมการ
9. นายสิทธิ ลำภานนท์ กรรมการ
10. นายบุญโฮม ผิวเงิน กรรมการ

กลุ่มวิสาหกิจชุมชนการทำอิฐ

ความเป็นมา

กลุ่มวิสาหกิจชุมชนก่อตั้งในปี 2548 จากการประชามหมู่บ้านทั้ง 125 ครัวเรือน เมื่อมีการสนับสนุนโครงการ SML จำนวน 250,000 บาทจากรัฐ ทำให้ชุมชนช่วยกันคิดว่าจะทำโครงการอะไรที่จะเป็นประโยชน์ต่อชุมชนและทุกครัวเรือนได้ใช้ร่วมกัน ชุมชนได้ร่วมกันคิดว่าสิ่งที่ทุกบ้านมีความจำเป็นต้องใช้คืออิฐบล็อกในการก่อสร้างบ้านเรือน จึงเริ่มกระบวนการบริหารจัดการโครงการในรูปคณะทำงาน โดยเน้นความร่วมมือร่วมใจของคนในหมู่บ้านและความเอื้ออาทรกันและกัน โครงสร้างการทำงานและความรับผิดชอบของวิสาหกิจชุมชนนี้จึงเป็นโครงสร้างที่ทุกคนในชุมชนมีส่วนร่วม โดยหมู่บ้านแบ่งเป็น 10 คุ่มและมีหัวหน้าคุ่มเป็นผู้รับผิดชอบในการเก็บเงินออมวันละบาทของสมาชิกในคุ่ม โดยจัดเก็บทุกเดือนๆ ละ 30 บาท รายชื่อหัวหน้าคุ่มมีดังนี้

1. นายอัมพร วงเสนา
2. นายบุญมา สร้อยมุกดา
3. นายแพ่ง ราชชั้น
4. นายคำภา บุญจันสี
5. นายจันทา นนศิริ
6. นายยืนยง คงคาพันธ์
7. นายดอน นาครักษ์
8. นายอุดร บุญเงิน
9. นายคมกริช โสภาสิน

10. นายบุญเสริม เพ็งพงศ์

ปัจจุบันมีเงินออมสิ้นปี 2553 อยู่ 130,000 บาทบัญชีธนาคารอยู่กับผู้ใหญ่บ้าน
รายชื่อคณะกรรมการวิสาหกิจชุมชนมีดังนี้

1. นายยุทธชัย พัฒนพันธ์ ประธาน
2. นายอุดร บุญเงิน รองประธาน
3. นางสุณี คำพะริก เลขานุการ
4. นางศิริกุล ญาณศิริ ผู้ช่วยเลขานุการ
5. นายคำภา บุญจันสี เหมัญญิก
6. นางธิดาพร คงคาพันธ์ ผู้ช่วยเหมัญญิก
7. นายแพง ราชชื่น ฝ่ายตรวจสอบ
8. นายอำพร วงศ์เสนา ฝ่ายตรวจสอบ
9. นายบุญมา สร้อยมุกดา ประชาสัมพันธ์
10. นายจันทา นนศิริ ประชาสัมพันธ์
11. นายคมกริช ไสภาสิน กรรมการ
12. นายวินัยศักดิ์ ศรีภักดี กรรมการ
13. นายวันนา ทางาม กรรมการ

การดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนแบ่งออกได้เป็น 2 ช่วงคือ

1. ระยะก่อตั้ง (พศ. 2548- พศ. 2550) เป็นระยะของการล้มลุกคลุกคลาน ลองผิดลองถูก
ค้นคว้าทดลองศึกษาข้อมูลและการศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับการทำอิฐ ยังมียอดขายไม่มากนัก

2. ระยะการขยายงาน (พศ. 2551- ปัจจุบัน) เป็นระยะที่ประสบความสำเร็จในการทำงาน
แล้ว คุณภาพของอิฐเป็นที่น่าเชื่อถือ มีคนรู้จักมากขึ้น มียอดขายอิฐเพิ่มขึ้น และมีการขยายการ
ผลิตสินค้าชนิดอื่นเพิ่มขึ้น การบริหารจัดการเริ่มมีความชัดเจนมากขึ้น มีผลกำไรเพิ่มมากขึ้น

1. ระยะก่อตั้ง (พศ. 2548- พศ. 2550)

จากการสัมภาษณ์ทำให้ได้ทราบข้อมูลตรงกันจากหลายคนที่ว่า พ่อใหญ่ถาวร แสงโมรา
ผู้ใหญ่บ้านคนก่อนเป็นต้นความคิดในการทำอิฐและมีส่วนสำคัญอย่างมากในการสนับสนุนการ
ก่อตั้งวิสาหกิจชุมชนการทำอิฐขึ้น ปัจจุบันดำรงตำแหน่งสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านโพธิ์
พ่อใหญ่เล่าว่า เดิมชุมชนเริ่มคิดเริ่มทำกันเพราะเห็นว่าถ้าทำเองไม่ต้องซื้อวัสดุจะประหยัดและได้
ใช้ด้วยกันในชุมชน เพราะไม่ทำบ้านหายาก อยากให้ชุมชนมีวัสดุในการก่อสร้าง เริ่มจากคิดช่วย
ชาวบ้านขาดแคลนก่อน พอทำแล้วเลยการเป็นแผนกระตุ้นเศรษฐกิจของหมู่บ้าน ชุมชน เลยมีการ
ทำอย่างถาวรในระยะเวลาต่อมา

ความคิดริเริ่มในการทำอิฐของพ่อใหญ่ถาวร เกิดขึ้นจากการที่พ่อใหญ่ถาวรซึ่งเป็น
ผู้ใหญ่บ้านในสมัยนั้นและมีอาชีพก่อสร้าง เป็นช่างไปต่อเติมบ้านที่ร้านบุญเพ็งก่อสร้างที่บ้านแมด
ซึ่งเป็นหมู่บ้านถัดออกไปจากบ้านร่องก่อ 3 หมู่บ้านและตั้งอยู่ใกล้มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ที่นั่น
เป็นร้านขายวัสดุก่อสร้างใหญ่ พ่อใหญ่ถาวรเห็นคนมาสั่งอิฐเยอะ ขายดีมาก จึงศึกษาดู 2-3 เดือน
ระหว่างที่ทำบ้านไปด้วย เห็นที่ร้านมีเครื่องปั๊มอิฐบล็อก ปั๊มขายแทบไม่ทัน เพราะคนสั่งมาก
(เครื่องปั๊มสมัยนั้นยังเป็นแบบเหยียบ ไม่ได้เป็นแบบไฮดรอลิคแบบสมัยนี้) จึงปรึกษากับพ่อใหญ่
คำภาซึ่งไปทำก่อสร้างด้วยกัน โดยพ่อใหญ่ถาวรให้สัมภาษณ์ว่า

“...เหตุที่คิดเรื่องการทำอิฐ เพราะคิดว่าไม่ยิ่งแพง ถ้าเรามีอิฐบล็อกจะช่วยลดราคาที่จะ
สร้างบ้าน ลดต้นทุน คิดอยู่ในใจก็คิดว่าหมู่บ้านเราเอาไม่ไผ่มาทำรั้วต่อไปยาก คิดว่าถ้ามีโครงการ
อิฐบล็อกของเราเองจะแก้ปัญหาที่อยู่อาศัยหมู่บ้านได้ คิดช่วยหมู่บ้าน แต่เราจะหวังอะไร 100%
ไม่ได้ คิดว่าลองริเริ่มก็มีเงินรัฐสนับสนุนมา แต่พอเราทำได้ 2 เดือน ยังไม่เห็นอะไร ซื้อวัสดุแล้วพอ
ลองผลิตลองดู ก็รู้ว่า 250,000 ยังไม่พอ ลงทุนเยอะ แต่ไม่สูญเสียเปล่า เราจับถูกทาง...” (พ่อใหญ่
ถาวร แสงโมรา, สัมภาษณ์, 22 มิถุนายน 2554)

ในช่วงนั้น ปี 2548 รัฐบาลมีโครงการ SML ให้กับแต่ละหมู่บ้านในการประกอบอาชีพ
เพิ่มรายได้ จึงมีการทำประชาคมหมู่บ้าน ทั้งหมู่บ้านก็เห็นด้วยกับความคิดดังกล่าว หมู่บ้านได้รับ
การสนับสนุนงบประมาณเมื่อ 19 สิงหาคม 2548 เป็นจำนวนเงิน 250,000 บาท จากนั้นนำเงินมา
จัดซื้อวัสดุอุปกรณ์ในการทำงานและโครงสร้างต่างๆ เช่นทำโรงเรือน และเครื่องจักรในการผลิตอิฐ
บล็อก นับเป็นเงินลงทุนครั้งแรก 250,000 บาท

หลังจากก่อสร้างโรงเรือนและซื้อวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ แล้ว จากนั้นเป็นช่วงของการทดลอง
ทำอิฐโดยใช้สูตรต่างๆ ขณะนั้นเงินหมด แม้ไม่มีเงินดำเนินการต่อ แต่คิดว่ามีความจำเป็นต้อง
ดำเนินการต่อไปให้ได้เป็นผลสำเร็จ จึงยืมอบต. มา 40,000 บาท มาทดลองส่วนผสมในการทำอิฐ
เมื่อทำแล้วก็ขายด้วย แต่ขายในหมู่บ้านก่อนเพราะอิฐยังไม่ได้คุณภาพดีนัก ช่วงแรกใช้สูตร
ตามช่างแบบที่ร้านก่อสร้างทั่วไปเขาทำกัน แต่อิฐไม่แข็งแรง ร่วน ดูแล้วว่าคุณภาพยังใช้ไม่ได้ จึง
ลองหาผู้ฝึกสอนให้มาสอนใหม่ เปลี่ยนหินปูนใหม่ ช่วงนั้นชาวบ้านไม่มีใครอยากเข้าหูนึก เพราะ
ยังไม่มั่นใจและยังไม่มีผลงานดี จากการสัมภาษณ์คนทำงานหลายคนมีความเห็นตรงกันว่า การได้
ทดลองทำ แม้จะเสียเงินไปบ้างแต่ก็ทำให้ได้รู้ว่ามันใช้ไม่ได้ ช่วงทดลองทำนี้อิฐที่ผลิตมาได้ก็ขาย
ไปด้วย แต่ขายไม่ดีนัก หลังจากเปลี่ยนส่วนผสมของหินปูนจากบ้านน้ำเย็นเป็นหินปูนที่สระบุรีจึง
พบว่าสามารถใช้งานมีคุณภาพดี จากนั้นจึงใช้หินปูนจากสระบุรีมาตลอด ระยะเวลาของการลอง
ผิดถูกหรือการทดลองหาส่วนผสมที่เหมาะสมมีระยะเวลาประมาณร่วม 2 ปี

อย่างไรก็ดี เหตุผลอีกประการหนึ่งในการคิดทำอิฐบล็อกน่าจะมาจากการมีความรู้ความ
ชำนาญในระดับหนึ่งเกี่ยวกับการทำอิฐมาแต่เดิมของชุมชน จากการสัมภาษณ์พ่อใหญ่กรี ลิน

ดาเกษตรทำให้ทราบว่าร่าวปี 2533 โครงการอีสานเขียว เป็นโครงการสร้างความร่วมมือด้านวิชาการ ระหว่างมหาวิทยาลัยและชุมชน มีการอบรมชาวบ้านเรื่องอาชีพ โดยมีสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ มาอบรมการทำอิฐให้กับหมู่บ้านร่องก่อเพื่อทำบ้านให้กับชาวบ้านทุรกันดารในจังหวัด นครราชสีมา เช่นที่บ้านตะโก บ้านเกิดของ ดร. บุญทัน ดอกไธสง อาจารย์สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (ในขณะนั้น) ซึ่งเป็นผู้ดูแลประสานงาน มีทุกมหาวิทยาลัยมาฝึกงานคนละ 5 วัน ในการทำอิฐบล็อก พ่อใหญ่กรีเคยได้รับการอบรมด้วย จากนั้นจึงมาสอนให้ทำกันเป็นหมดทั้งหมู่บ้าน โดยสอนเป็นกลุ่มๆ ละ 9-10 คน พอแต่ละรุ่นเป็นก็สอนกันต่อไป ตรงนี้น่าจะเป็นองค์ความรู้เดิม และพื้นฐานความชำนาญเดิมที่ชุมชนมีในการทำอิฐบล็อกมาก่อน แม้ว่าส่วนผลมในการทำอิฐบล็อกสมัยโครงการอีสานเขียวจะแตกต่างจากปัจจุบัน โดยอิฐบล็อกสมัยอีสานเขียวจะใช้ ส่วนผลมของดินกับปูน ไม่มีหินฝุ่นเป็นส่วนผลม

นอกจากนี้คนในชุมชนยังมีประสบการณ์ด้านการก่อสร้างมาก่อน สืบเนื่องจากโครงการอีสานเขียว มีการไปดูงานและฝึกงานการทำถนนคอนกรีตผสมไม้ไผ่ราวปี 2532-2533 ที่จังหวัด นครราชสีมา เนื่องจากสมัยนั้นเหล็กยังหายาก และเมื่อทำแล้วก็ให้ผลใช้งานได้ดี จึงมีการคิดริเริ่ม มาทำที่นี่ ช่วงนั้นมีผู้รับเหมามารับงานทำถนนโดยใช้งบประมาณ 900,000 บาททำถนนจาก หน้ารร.บ้านโพธิ์มาถึงหน้าวัด เป็นที่ตั้งของศาลาอีสานเขียว ซึ่งใช้ทำการผลิตอิฐในปัจจุบัน ถนนมีความยาวประมาณ 1 กม. ผู้รับเหมาได้จ้างชาวบ้านในชุมชนเป็นช่างทำถนน และบางคนได้มา ทำงานในกลุ่มวิสาหกิจชุมชนด้วย ผลงานการสร้างถนนโดยใช้คอนกรีตผสมไม้ไผ่ยังใช้งานได้นาน ถึงราว 20 ปี มีคนเคยดูพื้นด้านล่างพบว่าช่างในก็ยังใช้ได้ ไม้ไผ่ยังอยู่ เพิ่งเอายางมะตอยราดทับ เมื่อมีการขยายถนนเมื่อเร็วๆ นี้ ดังนั้นประสบการณ์และความชำนาญในงานด้านนี้เป็นสิ่งที่คนใน ชุมชนส่วนหนึ่งคุ้นเคยมาก่อน

อนึ่ง อาคารอีสานเขียวที่สร้างตั้งปี 2533 ยังมีการใช้งานอยู่จนทุกวันนี้และได้ต่อเติม ด้านหลังเป็นโรงเรือนที่ใช้ในการผลิตอิฐบล็อกด้วย ส่วนวัสดุอุปกรณ์อื่นๆ เช่นอิฐ หิน ปูน ทราวยก็ วางกองไว้ในบริเวณนั้นโดยไม่เคยมีการสูญหาย

หลังจากดำเนินโครงการไปสักระยะจนได้ทดลองส่วนผลมของอิฐที่ดีเป็นที่พอใจ มี คุณภาพสูงกว่าร้านค้าทั่วไปแล้ว สินค้าของชุมชนจึงเริ่มขายดีขึ้น เพราะมีการบอกกันปากต่อปาก ถึงคุณภาพสินค้าที่ดีและมีราคาถูกกว่าร้านค้าทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งช่างก่อสร้างในตำบลและ หมู่บ้าน จะแนะนำอิฐบ้านร่องก่อว่าฉาบง่าย คุณภาพดี แข็งแรงคงทน ทำให้เจ้าของบ้านที่ ก่อสร้างนิยมมาซื้อใช้ นอกจากนี้ครวัเรือนต่างๆ ในชุมชนก็เริ่มสนใจมาออกเงินกับโครงการมากขึ้น

2. ระยะการขยายงาน (พศ. 2551- ปัจจุบัน)

หลังจากที่ได้กู้ยืมเงินจากอบต. มา 40,000 บาท เพื่อเป็นทุนทดลองส่วนผลมของอิฐ บล็อกทำไปขายไปจนได้คุณภาพเป็นที่พอใจและอิฐของชุมชนเริ่มมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักของชุมชน

ใกล้เคียงแล้ว วิสาหกิจชุมชนบ้านร่องก่อได้รับงบประมาณเพิ่มเติมสนับสนุนจากโครงการพัฒนาชุมชนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (พพพ.) ในสมัยรัฐบาลพลเอกสุรยุทธ์ จุลานนท์ เมื่อวันที่ 20 กันยายน 2550 เป็นจำนวนเงินอีก 250,000 บาท เพื่อต่อยอดโครงการ เมื่อใช้หนี้คืน 40,000 บาทแล้ว ได้นำเงินที่เหลือมาหมุนเวียนซื้อสินค้า ส่งหินผุ่นสระบุรีมาใช้ เพิ่มปูนในส่วนผสมอีก ทำให้วิสาหกิจชุมชนบ้านร่องก่อมีเงินหมุนเวียนในโครงการมากขึ้น สามารถขับเคลื่อนโครงการไปได้ และได้จัดตั้งให้มีการออมอย่างถาวรในชุมชนโดยไม่มีการเบิกถอน อาศัยจากผลกำไรจากกิจการมาปันผล แต่ละครัวเรือนออมวันละบาท ครัวเรือนหนึ่งจะออมกี่คนก็ได้

ปี 2552 สำนักงานฯ เคยมาดูงาน เห็นว่าการดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจบ้านร่องก่อประสบความสำเร็จเดินหน้าไปด้วยดี จึงให้ทางกลุ่มตั้งงบประมาณไปเพื่อขอสนับสนุนการทำงาน คณะทำงานจึงของบประมาณไป 100,000 บาทเพื่อซื้อแบบพิมพ์เสาราคา 60,000 บาทที่เหลือซื้ออุปกรณ์ หิน ททราย ปูน โครงการของสำนักงานฯ เป็นเหมือนโครงการ SML ไม่ต้องใช้คืน เป็นเงินให้เปล่า ตรงนี้ทำให้มีการขยายการผลิตสินค้าเพิ่มขึ้นคือเสาปูน ซึ่งปัจจุบันเป็นที่ต้องการของตลาดเพิ่มขึ้นด้วย ขณะนี้วิสาหกิจชุมชนได้สั่งซื้อแม่แบบพิมพ์เสารั้วเพิ่มอีก 1 ชุด ราคา 20,000 บาท โดยใช้เงินของกลุ่มเอง รวมเป็น 2 ชุดจากแต่เดิมที่มีแม่แบบอยู่ 1 ชุด โดยแม่แบบ 1 ชุดจะหล่อเสาได้ครั้งละ 10 เสา

การดำเนินกิจกรรมวิสาหกิจชุมชนในปัจจุบัน

จนถึงปัจจุบันกลุ่มวิสาหกิจได้ผลิตสินค้าเพิ่มขึ้นจากอิฐบล็อกคือ เสาบ้าน เสารั้ว ปอดกซีเมนต์ และจำหน่ายปูนและทรายด้วย เพื่ออำนวยความสะดวกในการใช้งาน เนื่องจากอุปกรณ์เหล่านี้เป็นอุปกรณ์ที่จำเป็นต้องใช้ในการก่อสร้าง เมื่อมาซื้อที่นี่แล้วจะได้อุปกรณ์ครบไม่ต้องไปซื้อที่อื่นอีก

กำลังการผลิตของวิสาหกิจชุมชน ผลิตอิฐได้วันละ 1,100-1,800 ก้อน แล้วแต่ว่าทำอิฐอย่างเดียวหรือผลิตภัณฑ์อย่างอื่น ซึ่งได้แก่การทำเสาและปอดซีเมนต์ด้วย โดยทั่วไปจะมีคนทำงานวันละ 7-8 คน แรงงานหลักที่ทำประจำอยู่มี 15 คน หมุนเวียนกันทำ กรรมการหลักมี 5 คน

ปัจจุบันสินค้าของชุมชนขายดีมากขึ้น โดยเฉพาะตั้งแต่ปี 2554 นี้เป็นต้นมา ทำให้ผลิตสินค้าไม่ค่อยทัน อิฐมีราคาขายก่อนละ 5.50 บาทในขณะที่ร้านค้าที่ขายอุปกรณ์ก่อสร้างขาย 6.50-7-8 บาท มีคนสั่งทุกวัน จากที่ผู้วิจัยได้ไปสังเกตการทำงานของวิสาหกิจพบว่ามีการสั่งสินค้าในแต่ละวันจำนวนมาก รถส่งของส่งวันละ 7-8 เที่ยว ลูกค้าส่วนใหญ่เป็นชุมชนที่อยู่รายรอบในรัศมี 3-10 กิโลเมตร เมื่อสั่งซื้อจะมีรถส่งสินค้าถึงที่ หรือบางคนอาจมารับของเองแล้วแต่สะดวก จากการสัมภาษณ์พ่ออุดร บุญเงิน ผู้ดูแลการส่งสินค้าและการเงินของกลุ่มในปัจจุบัน บอกว่าในช่วงปีใหม่อิฐขายดีมาก มีคนทำงาน 12 คนผลิตไม่ทัน ต้องทำกลางคืนด้วย พอเช้าออกไปขายเลย เนื่องจากช่วงนั้นคนในชุมชนและใกล้เคียงขายข้าวแล้วพอมีเงิน “ทำอิฐไว้ 30,000 ก้อนขายอาทิตย์กว่าก็

หมด ถ้ามีคนทำงานประมาณ 12 คนก็พออยู่ เสาร์วันนี้นักขายดี สิ่งที่เราจะรื้อยต้น..." (อุดร บุญเงิน, สัมภาษณ์, 22 มิถุนายน 2554)

การทำงานของกลุ่มในปัจจุบันถือเป็นรุ่น 2 แล้วช่วงแรกคนที่รับผิดชอบดูแลด้านการเงินคือพ่อคำภา บุญจันสี ปัจจุบันพ่ออุดร บุญเงินเป็นคนดูแลด้านการเงิน การรับคำสั่งซื้อและการส่งของ ส่วนคณะทำงานมีการฝึกคนรุ่นใหม่มาทำงานและเรียนรู้งานเพิ่ม โดยพ่อคำภา บุญจันสีเปลี่ยนจากผู้ดูแลด้านการเงินมาดูแลด้านการผลิตเป็นหลัก

ขั้นตอนการทำงาน

โดยทั่วไปการทำงานของกลุ่มวิสาหกิจ เริ่มทำตั้งแต่ 8.00 น. จนถึง 17.00 น. มีหยุดพักเที่ยงประมาณ 12.00 น. ให้ทุกคนกลับไปกินข้าวบ้านตัวเองหรือบางที่มีของกินอะไรก็นำมากินร่วมกัน พอกินข้าวเสร็จพักสักครู่ ก็กลับมาเริ่มทำงานกันต่อ ราวเกือบบ่ายโมง ผู้วิจัยได้ไปสังเกตการทำงานแล้วจะเห็นว่าทุกคนทำงานอย่างรู้ความรับผิดชอบ จึงไม่มีใครเป็นหัวหน้าต้องสั่งใคร โดยทั่วไปเมื่อเริ่มต้นวันใหม่ในการทำงาน ทุกคนจะมาช่วยกันทำงานผสมปูนและเทแบบเสาซีเมนต์ก่อนเพราะเสาต้องใช้เวลาหล่อและทิ้งไว้หนึ่งวันเต็มๆ ซีเมนต์จึงแข็งและใช้งานได้ และแม่แบบเสาซีเมนต์และเสารั้วมีอย่างละ 1 ชุด หล่อได้ครั้งละ 10 เสาเท่านั้น จากนั้นจึงจะไปช่วยกันทำอิฐบล็อก ซึ่งต้องใช้คนหลายคนในการทำงานเช่นเดียวกัน โดยงานจะแบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอน

ขั้นตอนแรกคือการนำทราย หินฝุ่นและน้ำมาผสมกันในอัตราที่เหมาะสม แล้วเทใส่เครื่องสลายพานจะลำเลียงส่วนผสมนี้ขึ้นไปพักไว้ด้านบน ก่อนจะส่งลงมาหน้าแท่นทำอิฐ ขั้นตอนที่สองนี้คือขั้นตอนการทำงานหน้าแท่นทำอิฐ ส่วนผสมที่ถูกพักไว้ด้านบนของตัวเครื่องจะถูกส่งลงมาในเครื่องอัดอิฐรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าด้านล่าง ให้ได้ปริมาณที่พอดีกับแม่พิมพ์บล็อกของอิฐ ที่กำหนดขนาดส่วนผสมบล็อกไว้ทุกด้านทั้งด้านล่างและด้านข้างยกเว้นด้านบนที่ต้องใช้คนที่อยู่หน้าแท่นปาดและเลื่อนอิฐที่อัดเป็นก้อนแล้วไปพักด้านข้าง จากนั้นส่วนผสมที่จะถูกอัดเป็นอิฐก้อนใหม่จะถูกส่งจากเครื่องอัดมาให้ปาดและเลื่อนไปด้านข้าง ส่วนขั้นตอนที่สามคือการยกอิฐที่ถูกอัดเป็นแท่งจากเครื่องและการปาดของคนที่ยืนหน้าเครื่องมาวางตากให้แห้ง ขั้นตอนทุกขั้นตอนมีความสำคัญที่ต้องใช้คนมีประสบการณ์ในการทำที่ชำนาญพอสมควรและต้องทำด้วยความระมัดระวัง เพราะต้องมีการทำงานเป็นจังหวะที่เหมาะสมและประสานงานกันได้ดี รวมถึงต้องระมัดระวังอุบัติเหตุจากการทำงานซึ่งอาจเกิดขึ้นได้ถ้าประมาท แต่จากการสอบถามแล้วพบว่าไม่เคยมีอุบัติเหตุเกิดขึ้น หากเดินเครื่องแล้วทุกคนจะมาช่วยกันทำงานตามจุดต่างๆ ดังกล่าวแล้วข้างต้นซึ่งใช้คนประมาณ 5-6 คน ส่วนคนส่งของจะไปกับรถส่งของประมาณ 3 คน มีคนขับ 1 คนที่เป็นทั้งคนขับ คนรับส่งสินค้าและคนเก็บเงิน คนที่ไปกับรถช่วยยกของมีประมาณ 2-3 คน เมื่อส่งของเสร็จภายในวันนั้น ถ้ามีเวลาเหลือก็จะกลับมาช่วยงานด้านการผลิตต่อ

การทำงานส่วนใหญ่จะทำวันจันทร์-วันเสาร์มีพักวันอาทิตย์ 1 วันยกเว้นว่ามีงานสำคัญที่อาจต้องทำอาจนัดกันเป็นพิเศษ เช่นช่วงทำนาอาจมีการนัดกันหยุดงานเพื่อไปทำนา (หว่าน) ในวันใดวันหนึ่ง แม้ว่าวิสาหกิจชุมชนนี้จะเป็นรายได้เสริม แต่กลุ่มทำงานก็มาทำงานนี้เป็นประจำจนกลายเป็นงานประจำและเป็นงานหลักไปเสียแล้ว เพราะเมื่อทำแล้วก็ต้องรับผิดชอบจริงจัง การขาดงานก็จะมีผลกระทบถึงเพื่อนร่วมงานคนอื่นและการผลิตไปด้วย จากการสัมภาษณ์พบว่าคนที่มาทำวิสาหกิจการทำอิฐนี้ทุกคนมีที่นาของตัวเองคนละประมาณ 20 ไร่ขึ้นไป บางคนมีมากกว่านั้น ช่วงที่ต้องทำนาและไม่สามารถหยุดพักงานเพื่อทำการผลิตอิฐได้ ก็จะไปทำนาตอนเลิกงานหลัง 5 โมงเย็นหรือทำตอนกลางคืนก็มี เช่นวินัยศักดิ์ ศรีภักดี มีนาทำอยู่ 40 ไร่ หน้าที่นาไม่สามารถหยุดงานการผลิตไปทำนาได้ ต้องอาศัยทำนาตอนเลิกงานและเคยไถนาตอนกลางคืนสวนอุดร บุเงิน มีนาประมาณ 35 ไร่ ก็ไถนาตอนเลิกงานและตอนกลางคืนเหมือนกัน บางทีมีวันที่ต้องหยุดนัดงานกันไปทำนาก็มี แรงงานทำนาไม่ได้จ้าง เอาแรงในหมู่บ้านที่ทำงานวิสาหกิจนี้ และบางทีคนที่นาติดกันก็มีการเอาแรงกันก็มี

ผลประกอบการของวิสาหกิจชุมชนในปัจจุบัน

ผลประกอบการ รายรับ- รายจ่าย ผลกำไรและการปันผล

วิสาหกิจชุมชนมีรายได้ ผลกำไรและสามารถนำผลกำไรมาปันผลให้กับสมาชิกและพัฒนาสาธารณประโยชน์ในชุมชนทุกปี การทำบัญชีรายรับรายจ่ายมีความโปร่งใส สามารถเปิดเผยและตรวจสอบได้เช่นเดียวกับการทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเงินและกิจกรรมอื่นๆ ในชุมชน โดยในปี 2553 วิสาหกิจชุมชนการทำอิฐมีรายได้ ในรอบ 1 ปี จากบัญชีรวมรายรับทั้งหมดแต่ 1 เมษายน 2553 – 31 มีนาคม 2554 ดังนี้

รายรับทั้งสิ้นรวม	2,284,908 บาท
รายจ่ายทั้งหมด	2,083,957 บาท
มีเงินคงเหลือ (ผลกำไร)	200,951 บาท
เงินหมุนเวียนไว้ใช้	120,000 บาท
เหลือ	80,951 บาท
ปันผล หุ้นละ 500 x 118 หุ้น	59,000 บาท
นำเงินพัฒนาหมู่บ้านโดยซื้อเก้าอี้และเสื่อนักกีฬาต่อต้านยาเสพติด	21,951 บาท

การปันผลปีแรกในปี 2551 ปันผลได้ 200 บาท จากเงินออม 360 บาทต่อ 1 หุ้น ต่อมาในปี 2552 ปันผล 500 บาทและในปี 2553 ปันผล ก็สามารถปันผล 500 บาท เช่นกัน

วิสาหกิจชุมชนการทำอิฐยังทำให้เกิดการจ้างงานในชุมชน โดยค่าแรงทั้งปีของชาวบ้านที่มาทำงานรับจ้างในการทำอิฐ ทั้งปีเป็นเงินรวม 349,900 บาท เฉลี่ยเดือนละ ประมาณ 29,158.

33 บาท เป็นรายรับที่ทำให้ครัวเรือนประมาณ 13 ครัวเรือน – 15 ครัวเรือนมีรายได้เสริมจากการทำงานที่นี้ โดยคิดค่าแรงให้วันละ 200 บาทตามอัตราค่าจ้างงานทั่วไปในพื้นที่นั้น

การสังเคราะห์กระบวนการเรียนรู้และการจัดการความรู้ด้านวิสาหกิจของชุมชน

จากการศึกษาพบว่าชุมชนบ้านร่องก่อมีกระบวนการเรียนรู้และการจัดการความรู้ที่ทำให้วิสาหกิจชุมชนประสบความสำเร็จตามลำดับดังนี้

1. ผู้นำชุมชนมีการเรียนรู้จากประสบการณ์ (experiential learning) และใช้ความรู้ฝังลึก (tacit knowledge) ที่มีอยู่ผสมผสานกัน เป็นการจุดประกายความคิดและเป็นจุดเริ่มต้นนำไปสู่การทำวิสาหกิจชุมชน จากการที่ผู้นำและชุมชนมีประสบการณ์ตรงจากการทำงานด้านการก่อสร้าง เมื่อผู้นำได้สังเกตจากการได้ไปทำงานก่อสร้างที่ร้านขายวัสดุก่อสร้าง เห็นร้านวัสดุก่อสร้างมีการใช้เครื่องปั๊มอิฐบล็อกขาย จึงได้เฝ้าสังเกตและเรียนรู้เป็นระยะเวลาหนึ่งจนเริ่มมั่นใจว่ามีความเป็นไปได้หากชุมชนจะทำอิฐบล็อกขายเอง

การเรียนรู้ที่สำคัญของชุมชนบ้านร่องก่อคือการเรียนรู้จากประสบการณ์ (experiential learning) เป็นการเรียนรู้อย่างเป็นกระบวนการต่อเนื่องโดยมีรากฐานจากประสบการณ์ในชีวิตจริง เป็นการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการระหว่างบุคคลและสิ่งแวดล้อม ที่เกิดขึ้นจากการบูรณาการประสบการณ์ของบุคคลกับการปรับตัวต่อภาวะที่ดำรงอยู่ของชุมชน (Kolb, 1997, pp. 138-156) ดังที่เราได้เห็นว่เมื่อสถานการณ์ของชุมชนเริ่มเปลี่ยนแปลงไปจากอดีต ป่าไม้ที่มีอยู่มีน้อยลง และไม่มีราคาแพงมากขึ้น แต่การปลูกสร้างบ้านเรือนยังเป็นเรื่องจำเป็นในการดำรงชีวิต ดังนั้นผู้นำชุมชนและชุมชนเองจึงต้องมีการปรับตัวในการหาวัสดุอื่นมาทดแทนโดยชุมชนมีส่วนในการผลิตเองได้ และชุมชนยังมีความรู้เดิมในการทำอิฐบล็อกที่เคยได้รับการอบรมอย่างต่อเนื่องจากอดีตจึงได้นำมาเรียนรู้ต่อไปสู่การทำวิสาหกิจชุมชนนี้

จึงอาจกล่าวได้ว่า ชุมชนมีการเรียนรู้จากประสบการณ์เดิมและนำมาต่อยอดเป็นการเรียนรู้ใหม่ได้ จากประสบการณ์เดิมของชุมชนที่เคยมีประสบการณ์ด้านการทำอิฐมาก่อนร่วม 20 ปีในยุคโครงการอีสานเขียว ทำให้ชุมชนมีความคิดที่จะต่อยอดมาเป็นการทำอิฐเพื่อทำวิสาหกิจของชุมชนในยุคนี้โดยมีการเรียนรู้จากภูมิปัญญาดั้งเดิมผสมผสานกับความรู้ใหม่ เป็นการนำสิ่งที่เคยเรียนรู้อยู่แล้วมาเรียนรู้ใหม่ (relearning) อย่างต่อเนื่องอันเป็นลักษณะสำคัญประการหนึ่งของการเรียนรู้จากประสบการณ์

2. หลังจากผู้นำเกิดกระบวนการเรียนรู้แล้วจึงนำมาปรึกษาหารือแลกเปลี่ยนและระดมความคิดกับเพื่อนร่วมงานและชุมชนโดยการประชุมกับคนในหมู่บ้านทั้งหมดให้ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน เป็นการเรียนรู้กลุ่ม (collective learning) เพื่อการตัดสินใจร่วมกัน เป็นการได้ตรง

จากกลุ่ม ทั้งเป็นการตรวจสอบความคิดข้างต้นของผู้นำว่าจะมีความเป็นไปได้มากน้อยเพียงใด ในทางปฏิบัติ

สีลาภรณ์ นาคทรพ (2539: 61-64) ได้อธิบายถึงการเรียนรู้กลุ่มของชุมชนว่า การเรียนรู้ของแต่ละคนจะเกิดขึ้นในกระบวนการที่ได้มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน ปรัชญาหรือวิพากษ์วิจารณ์ปัญหาและข้อเสนอแนะแนวทางแก้ไขระหว่างคนในชุมชนด้วยกัน การเรียนรู้ของชุมชนเป็นการเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริง เป็นเรื่องของความพยายามที่จะแก้ปัญหาในชีวิตจริงของชุมชน

หากพิจารณาการดำเนินไปของกระบวนการเรียนรู้กลุ่มต่อไปแล้ว ผู้วิจัยเห็นว่าในกระบวนการปรึกษาหารือของชุมชนนั้นยังสามารถทำให้เกิดการจัดการความรู้ได้ด้วย โดยการนำความรู้ฝังลึกที่อยู่ในตัวคนแต่ละคนมาแลกเปลี่ยนกับคนอื่น นำมาเรียนรู้ร่วมกัน จึงเป็นการแลกเปลี่ยนจากความรู้ฝังลึกไปสู่ความรู้ชัดแจ้ง หรือที่เรียกว่าเป็นกระบวนการสู่ภายนอก (Externalization) โดยผ่านการสนทนา (dialogue) และการคิดไตร่ตรอง (reflection) ทำให้เกิดฐานของการสร้างความรู้ใหม่ เช่น การสร้างความคิดรวบยอด จินตนาการไปสู่สิ่งที่ชุมชนจะทำร่วมกันคือวิสาหกิจชุมชนได้

3. หลังจากเกิดกระบวนการเรียนรู้กลุ่มไปในทิศทางเดียวกันและตัดสินใจร่วมกันที่จะทำวิสาหกิจแล้ว ชุมชนมีการจัดการความรู้ ด้วยการแสวงหาความรู้ ยกระดับและพัฒนาความรู้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ “อิฐ” และสินค้าอื่นๆ ของชุมชนให้มีคุณภาพดีแตกต่างจากสินค้าของร้านค้าทั่วไป โดยมีรูปแบบการจัดการความรู้หลายรูปแบบ อาทิ การไปดูงานในร้านค้าวัสดุก่อสร้าง การศึกษาการทำงานของเครื่องจักรที่ผลิตอิฐก่อนที่จะลงทุนซื้อ การจ้างผู้มีความรู้มาสอนวิธีการผสมปูนให้ดูและทำตาม การทดลองใส่ส่วนผสมต่างๆ ที่จะทำให้อิฐแข็งแรงทนทาน ฯลฯ รวมถึงการสอบถามคุณภาพของผลิตภัณฑ์จากผู้นำสินค้าไปใช้ ว่าอิฐบล็อกที่นำไปใช้มีคุณสมบัติอย่างไร ยังเพราะอยู่หรือไม่ แดงง่ายไหม ฉาบติดดีไหม ฯลฯ เพื่อประเมินคุณภาพเป็นระยะๆ และทดลองส่วนผสมใหม่ต่อไป จนกระทั่งมีความมั่นใจในตัวสินค้า ซึ่งทั้งหมดใช้ระยะเวลาในการทดลองนานพอสมควร แต่ชุมชนยังรักที่จะแสวงหาความรู้เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้ดีที่สุด และมีมาตรฐานเหนือกว่าสินค้าทั่วไป จนกระทั่งประสบความสำเร็จและเป็นที่ต้องการของตลาดในที่สุด

การจัดการความรู้ของชุมชนบ้านร่องก่อจึงสอดคล้องกับความเห็นของวิจารณ์ พานิช (2551) เห็นว่าการจัดการความรู้การจัดการความรู้เป็นเครื่องมือระดมความรู้ในคน (tacit knowledge) และความรู้ที่อยู่นอกตัวคน (explicit knowledge) ทั้งที่เป็นความรู้ในรูปเอกสารและความรู้ของกลุ่ม เพื่อนร่วมงาน เอามายกระดับความรู้ของบุคคลและกลุ่มในองค์กรและองค์กรให้มีคุณภาพสูงขึ้น และการจัดการความรู้ เป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการแสวงหา การยกระดับ การพัฒนาและการประยุกต์ใช้ความรู้เพื่อเพิ่มมูลค่าองค์กร โดยการทำงานด้านวิสาหกิจชุมชน

บ้านร่องก่อมีหลักการสำคัญที่สอดคล้องกับแนวคิดของวิจารณ์ พานิชคือ 1. การร่วมกันพัฒนาวิธีการทำงานในรูปแบบใหม่ๆ เพื่อบรรลุประสิทธิผลที่กำหนดไว้ โดยมีการตอบสนองความต้องการ (responsiveness) ของลูกค้า/สังคม มีนวัตกรรม (innovation) ด้านผลิตภัณฑ์ มีการพัฒนาขีดความสามารถ (competency) และประสิทธิภาพ (efficiency) ในการทำงาน 2. มีการทดลองและเรียนรู้ เนื่องจากการจัดการความรู้เป็นกิจกรรมสร้างสรรค์ จึงต้องค้นคว้าทดลองจนนำไปสู่การทำงานแบบหรือได้ผลที่ดี และ 3. มีการนำเอาความรู้ภายนอกอย่างเหมาะสม โดยการเติมเต็มบริบทขององค์กร/ชุมชน

4. ชุมชนมีกระบวนการเรียนรู้ด้วยการลงมือปฏิบัติและการทดลองทำ (learning by practice) นอกจากมีการจัดการความรู้ด้วยการแสวงหาความรู้ ยกระดับและพัฒนาความรู้เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์แล้ว ชุมชนยังได้นำข้อมูลความรู้เหล่านี้มาลงมือปฏิบัติ ทดลอง โดยพยายามทดลองทำส่วนผสมของวัสดุต่างๆ เพื่อให้ได้ค่าที่มีคุณภาพดี แตกต่างจากท้องตลาดทั่วไป จากการลงมือปฏิบัติและทดลองจึงทำให้ชุมชนประสบความสำเร็จในการได้ส่วนผสมของอิฐที่มีคุณภาพดีกว่าท้องตลาดในที่สุด

5. ชุมชนมีกระบวนการเรียนรู้และการจัดการความรู้ที่วางอยู่บนรากฐานของการคิดแบบผู้ประกอบการ ผสมผสานกับแนวคิดแบบเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้เกิดการเรียนรู้และจัดการความรู้ด้านวิสาหกิจชุมชนที่ประสบความสำเร็จได้

ความคิดสำคัญประการหนึ่งของความเป็นผู้ประกอบการคือการมีนวัตกรรม (innovation) คือการคิดสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ อาจเป็นการผลิตสินค้าและบริการที่มีความแปลกใหม่ไม่เหมือนใคร และเป็นประโยชน์ ([www. Siaminfobiz.com/mando/content/view/1894/27](http://www.Siaminfobiz.com/mando/content/view/1894/27)) แม้ความคิดในการผลิตสินค้า “อิฐ” ของชุมชนจะเป็นสินค้าที่ธรรมดาๆ แต่อิฐของชุมชนมีจุดเด่นที่ไม่เหมือนที่อื่นนั่นคือมีคุณภาพที่ดีแตกต่างจากอิฐในท้องตลาดที่ใช้โดยทั่วไป ตรงนี้อาจถือได้ว่าคณะทำงานมีเกณฑ์มาตรฐานที่จะต้องได้อิฐดีกว่าร้านค้าทั่วไป เพราะในตอนเริ่มต้นทำงานคณะทำงานยังไม่พอใจกับคุณภาพอิฐบล๊อคที่ขายในท้องตลาดทั่วไปจึงต้องมีการทดลองจนได้ส่วนผสมที่ทำให้อิฐของชุมชนมีคุณภาพดีกว่า เหนียวแน่น คงทนไม่แตกง่าย ฉาบง่ายกว่าร้านค้าทั่วไป ซึ่งใช้เวลาและงบประมาณในการค้นคว้าทดลองพอสมควร ทำให้ชุมชนต้องเรียนรู้และแสวงหาความรู้ และตัวผู้มีความรู้ทั้งจากภายในและภายนอกชุมชน

อย่างไรก็ดี การเรียนรู้และจัดการความรู้ของชุมชนในการทำวิสาหกิจชุมชนบ้านร่องก่อ มีลักษณะที่แตกต่างจากการทำวิสาหกิจทั่วไปหรือธุรกิจทั่วไปที่เน้นเงินเป็นตัวตั้ง เนื่องจากถูกกำกับหรือวางรากฐานอยู่บนแนวคิดแบบเศรษฐกิจพอเพียง จากการที่วิสาหกิจชุมชนบ้านร่องก่อเริ่มต้นจากความเอื้ออาทรช่วยเหลือกัน โดยคำนึงถึงความอยู่รอดของชุมชน เป็นวิธีการคิดแบบชาวบ้านที่เน้นเรื่องของวิถีชีวิตที่มีความพอเพียง ที่สอดคล้องกับหลักการที่มุ่งเน้น “การอยู่ร่วมกันอย่างเอื้อ

อาหาร มีความคิดที่จะแจกจ่ายแบ่งปันผู้อื่น อันจะทำให้ได้เพื่อนและเกิดเป็นวัฒนธรรมที่ดีที่จะช่วยลดความเห็นแก่ตัวและสร้างความพึงพอใจให้เกิดขึ้นในจิตใจ" (คู่มือแกนนำขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่ความเข้มแข็งของชุมชน จังหวัดอุบลราชธานี, 2550) เช่นการคิดจะช่วยเหลือคนที่ไม่มีเงินซื้ออิฐในการสร้างบ้าน หรืออย่างกรณีคนที่ค้างเงินค่าอิฐ จากการสัมภาษณ์คณะทำงานไม่ได้รู้สึกว่าเป็นปัญหา เพราะใช้ความไว้นื้อเชื่อใจและความซื่อสัตย์ต่อกัน คือไม่ได้เน้นในเรื่องผลกำไรสูงสุด แต่เน้นเรื่องประโยชน์ในชุมชนและความมั่นคงยั่งยืนของชุมชนมากกว่า จึงสามารถอยู่รอดมาได้และมีรายได้ดีขึ้นเรื่อยๆ จนถึงปัจจุบันปีละ 2 ล้านบาทบาท โดยมีคนในชุมชนร่วมกันเป็นเจ้าของกิจการนี้

ปัจจัยแห่งความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชน

จากการศึกษาพบว่าปัจจัยสำคัญที่ทำให้วิสาหกิจชุมชนการทำอิฐบ้านร่องก่อประสบความสำเร็จมีดังนี้

1. สินค้าของชุมชนมีคุณภาพดีกว่าท้องตลาด จากการที่ใช้วัสดุดีกว่า มาตรฐานผลิตภัณฑ์ดี แต่มีราคาถูกกว่าท้องตลาด ทั้งนี้เนื่องจากชุมชนพยายามค้นคว้าทดลองจนได้สินค้าที่มีคุณภาพดีกว่าท้องตลาดนั่นเอง จะเห็นได้ว่าชุมชนเน้นที่ตัวคุณภาพสินค้าเป็นเรื่องสำคัญ ประกอบกับราคาถูกซึ่งทั้งสองอย่างนี้เป็นหัวใจสำคัญที่ทำให้สินค้าติดตลาด ทั้งนี้จากการคำนวณต้นทุนวัสดุและค่าขนส่งตกประมาณ 4.50 บาท ชุมชนได้กำไรจากการขายอิฐก้อนละประมาณ 1 บาท

"สูตรของเรากับร้านค้าอื่นต่างกัน นั่นเป็นเพราะเราไม่ได้ต้องการกำไรเยอะ ราคาจึงถูกกว่าตลาดขาย" (พ่อวันนา ทางาม, สัมภาษณ์, 1 พฤษภาคม 2554)

"สินค้าเราเน้นคุณภาพ ต้องการให้ใช้ของดี ไม่ได้เน้นกำไร" (สุณี คำพะธิก, สัมภาษณ์, 2 พฤษภาคม 2554) "ราคาจำหน่ายอิฐบล็อกของชุมชนก้อนละ 5.50 บาทในขณะที่ร้านค้าทั่วไปขายก้อนละ 6.50 บาท บางร้านขาย 7 บาท แต่เขาไม่ได้ส่วนผลสมดีแบบเรา ราคา 5.50 บาทนี้ชุมชนกำหนด ดูจากต้นทุน ตอนนี้นหินขึ้นพ่วงละ 1,800 เดิมตันละ 400 ตอนนี้นตันละ 450 เขาคิดรวมราคาของและค่าส่งด้วย ปูนถูกลง หน้าฝนปูนจะถูกลง ต้นทุนเราแพงกว่าก่อสร้างอื่น เราจะเอาคุณภาพไว้ก่อน อยากให้ชาวบ้านใช้ของคุณภาพดี.... " (พ่อคำภา บุญจันสี, สัมภาษณ์, 2 พฤษภาคม 2554)

นอกจากตัวสินค้าแล้ว วิสาหกิจชุมชนการทำอิฐยังมีข้อได้เปรียบด้านการเลือกตัวสินค้าพื้นที่ตั้งและตลาด ทั้งนี้อาจเป็นความสามารถในการวิเคราะห์ตัวสินค้าแต่แรกของผู้นำชุมชนว่าต่อไปสินค้านี้จะเป็นที่ต้องการของชุมชนมากขึ้นและจำเป็นจะต้องใช้ในทุกชุมชนด้วย และประกอบกับชุมชนร่องก่อเป็นหมู่บ้านที่มีพื้นที่ติดต่อกับหมู่บ้านอื่นที่ตั้งอยู่ใกล้เคียงกันมาก เห็นได้ว่า

ระยะทางระหว่างบ้านร่องก่อกับตัวเมืองหรือบ้านศรีโคซึ่งเป็นที่ตั้งมหาวิทยาลัยอุบลราชธานีนั้น ระยะทางประมาณ 3 กิโลเมตร แต่มีถึง 6 หมู่บ้านซึ่งมีประชากรหนาแน่น ดังนั้นตลาดที่จะขายสินค้า (อัฐ) จึงเป็นตลาดในชุมชนและชุมชนใกล้เคียงซึ่งเป็นพื้นที่ที่อยู่ติดกันมากที่ต้องมีการตกแต่งเพิ่มเติมหรือขยายครัวเรือน ทำให้มีความต้องการสินค้าของชุมชนอยู่ตลอดเวลา จึงมีความต้องการสินค้าเพิ่มขึ้น ขณะเดียวกันการขนส่งสินค้าสะดวกมาก ปัจจุบันมีการขยายตลาดไปยังที่ชุมชนบ้านศรีโคบริเวณมหาวิทยาลัยก็มีการส่งสินค้ามากขึ้นด้วย

2. ชุมชนมีวิถีคิดแบบผู้ประกอบการ ทำให้สามารถขับเคลื่อนวิสาหกิจชุมชนได้อย่างประสบความสำเร็จ ความคิดสำคัญของผู้ประกอบการคือ การมีนวัตกรรม กล้าตัดสินใจ กล้าเสี่ยง แต่ก็พยายามกำกับด้วยความรอบคอบ ทำให้ชุมชนกล้าค้นคว้าทดลอง และหาความรู้ จนเกิดมีนวัตกรรม เช่นมีการไปศึกษาที่ร้านค้าในเมืองซึ่งเป็นร้านอัดอัฐบล็อคอาย ก่อนซื้อเครื่องอัดอัฐบล็อกรูปแบบไฮโดรลิคว่าทำงานอย่างไร เจ้าของมีความรู้มาสอน ยอมเสียเงินค้นคว้าทดลอง ส่วนผสมต่างๆ และหาวัสดุที่เหมาะสมจนได้ส่วนผสมที่ดีที่สุด

“ เราลองทำดูก่อน มันผูกก่อน แรกๆ ใช้สูตรตามช่าง ร้านก่อสร้าง อัฐไม่แข็งแรง ร่วน เราดูคุณภาพยังใช้ไม่ได้ เลยลองให้เขามาสอนใหม่ เปลี่ยนหินปูนใหม่ ชั่งทดลอง เป็นเงินกู้ยืมโครงการกระตุ้นเศรษฐกิจของอบต. กู้มา 40,000 ก็ได้รู้ว่ามันใช้ไม่ได้ แต่ก็ขายไปด้วย แต่คนใช้อัฐบอกว่ายังไม่ดี ” (พ่อคำภา บุญจันลี, สัมภาษณ์, 2 พฤษภาคม 2554)

นอกจากนี้คนทำงานยังมีความตั้งใจจริงไม่ล้มเลิกง่ายๆ สามารถอดทนจนกว่าจะได้รับความสำเร็จ และคนทำงานมีความรับผิดชอบ ให้เวลากับการทำงานวิสาหกิจเป็นเรื่องสำคัญ โดยพบว่าในช่วงแรกของการทำงานมีปัญหาอุปสรรคมากในด้านสินค้าที่ยังไม่เป็นที่ยอมรับ แต่คณะทำงานก็ยังทำต่อไป จนถึงปัจจุบันที่สินค้าเป็นที่ยอมรับแล้ว แต่ต้องการกำลังการผลิตที่ต่อเนื่อง คนทำงานก็ทุ่มเทเวลาให้กับการทำงานส่วนรวมนี้เป็นหลักก่อนจากนั้นจึงจะมาทำงานของตนเอง จึงทำให้คนเหล่านี้ต้องไปทำนาตอนเลิกงานหรือทำนาตอนกลางคืน เป็นต้น ดังนั้นคนทำงานจึงไม่ได้ทำงานเพราะเรื่องเงินเพียงอย่างเดียวแต่เป็นเรื่องของความรับผิดชอบต่อค่านึงถึงส่วนรวมด้วย

อย่างไรก็ดี ชุมชนยังมีวิถีคิดแบบเศรษฐกิจพอเพียงผสมผสานกับวิถีคิดแบบผู้ประกอบการ ด้วยคือไม่ได้คิดในเรื่องเงินหรือกำไรขาดทุนเพียงอย่างเดียว ฐานคิดจึงมีทั้งสองส่วนประกอบกัน ทำให้งานเดินไปได้ดี โดยการมีวิธีการทำงานแบบผู้ประกอบการ เอาจริงเอาจัง กล้าเสี่ยง กล้าตัดสินใจ แต่ใช้วิถีชีวิตของชุมชนเป็นตัวตั้ง มีความเอื้ออาทรต่อกันไม่ใช้ตัวเงินเป็นเรื่องใหญ่ หรือหวังกำไรมากกว่าความอยู่ดีมีสุข และความช่วยเหลือกันของคนในชุมชน

จากการสัมภาษณ์นายอุดร บุญเงิน อายุ 36 ปี ทำหน้าที่ดูแลการเงินและการส่งของ พบว่ามี การติดหนี้บ้าง คนที่ติดหนี้เป็นคนในชุมชน แต่ลูกค้านอกชุมชนไม่มีเงินติดเลย ซื้อเงินสด เรื่องการ

ติดหนี้ของคนในชุมชนนี้ ไม่ได้มีมาตรการอะไรเป็นพิเศษเพราะอุดรเห็นว่า หากชาวบ้านมีจะค่อยๆ จ่ายคืนให้เอง ตอนนี้มีหนี้อยู่ประมาณ 80,000 กว่าบาท แต่ยังมีเงินหมุนในการค้าขายได้

อนึ่ง ลักษณะหลายประการของความเป็นผู้ประกอบการอันทำให้การทำวิสาหกิจชุมชน ประสบความสำเร็จได้ อันได้แก่ การมีนวัตกรรม ความกล้าเสี่ยง ความยืนหยัดอดทน ความใฝ่สำเร็จ การจัดการความล้มเหลว กล้าริเริ่มและรับผิดชอบ การแสวงหาโอกาส และความซื่อสัตย์ สุจริตนั้น สอดคล้องกับที่ซูซัย สมิทธิไกร (2545) ได้สรุปลักษณะความเป็นผู้ประกอบการไว้ทั้งหมด 13 ด้านคือ

1. ความกล้าเสี่ยง (risk taking) คือความกล้าลงมือกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง โดยมีโอกาส ประสบความสำเร็จพอประมาณ
2. ความยืนหยัดอดทน (perseverance) คือการมีพันธะผูกพันต่อเป้าหมายในระยะยาว มีความยืนหยัด ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค
3. มนุษยสัมพันธ์ (human relation ability) คือความสามารถในการสร้างสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น สามารถให้การยอมรับนับถือผู้อื่น มีความสามารถในการโน้มน้าวใจและแสวงหาความร่วมมือจากผู้อื่นได้
4. ความใฝ่สำเร็จ (achievement orientation) มีการกำหนดเป้าหมาย วางแผน มีระบบระเบียบในการทำงาน ตั้งมาตรฐานงานไว้สูงและทำงานด้วยความทุ่มเทให้งานบรรลุผล
5. การจัดการความล้มเหลว (dealing with failure) คือไม่ย่อท้อเมื่อเกิดความล้มเหลว ถือว่าความผิดพลาดคือบทเรียนที่จะเรียนรู้
6. แรงจูงใจและพลัง (motivation and energy) ทำงานด้วยความกระตือรือร้นและมีพลัง ทำงานต่อเนื่องได้นาน
7. มีวิสัยทัศน์และเป้าหมาย (vision and goals) ตระหนักถึงสิ่งที่ตนเองต้องการในชีวิต และคาดการณ์ถึงสถานะที่น่าจะเป็นในอนาคต
8. การแสวงหาข้อมูล (information seeking) คือการค้นหา แสวงหาข้อมูลต่างๆ จากผู้อื่น เพื่อนำมาใช้ในการทำงานให้ประสบความสำเร็จ
9. ความคิดสร้างสรรค์ (creativity) คือความสามารถในการคิดสิ่งแปลกใหม่ให้เกิดประโยชน์ โดยไม่ยึดติดอยู่กับแนวคิดเดิม
10. ความเชื่อมั่นในตนเอง (self-confidence) คือความเชื่อว่าตนสามารถกระทำและจัดการสิ่งต่างๆ ให้บรรลุความสำเร็จที่ต้องการ
11. กล้าริเริ่มและรับผิดชอบ (initiative and responsibility) เป็นผู้ก่อให้เกิดการดำเนิน กิจกรรมต่างๆ และผลักดันให้บรรลุผลสำเร็จพร้อมรับผลที่เกิดขึ้น

12. การแสวงหาโอกาส (opportunity seeking) คือการพยายามหาช่องทางที่จะเป็นโอกาสสำหรับการเริ่มกิจกรรมใหม่

13. ความซื่อสัตย์สุจริต (integrity) คือการไม่เอาเปรียบเปรียบลูกค้า มีความซื่อสัตย์สุจริตในการดำเนินกิจการและความรับผิดชอบสังคม

สอดคล้องกับที่ชุตติภา โสภาสานนท์ (2543) ได้สรุปคุณลักษณะของผู้ประกอบการที่ประสบความสำเร็จดังนี้ คือความกล้าเสี่ยง ต้องการมุ่งความสำเร็จ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ผูกพันต่อเป้าหมาย สามารถโน้มน้าวจิตใจผู้อื่น ยืนหยัดต่อสู้งานหนัก เอาประสบการณ์ในอดีตมาเป็นบทเรียน เป็นผู้นำที่ดี เชื่อมมั่นในตนเอง มีวิสัยทัศน์กว้างไกล มีความรับผิดชอบ กระตือรือร้น ใฝ่หาความรู้ สามารถปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม มีความร่วมมือและแข่งขันและมีความซื่อสัตย์

3. ชุมชนมีทุนทางสังคมดั้งเดิมในชุมชนที่สามารถนำมาต่อยอดเป็นการเรียนรู้และการจัดการความรู้ด้านวิสาหกิจชุมชนการทำอิฐที่ประสบความสำเร็จได้ เช่นคนในชุมชนมีความสามัคคี มีความซื่อสัตย์เป็นพื้นฐาน มีผู้นำชุมชนที่มีวิสัยทัศน์มองการณ์ไกล มีทุนด้านทรัพยากรบุคคลทั้งผู้รู้ ผู้ที่เป็นแบบอย่างด้านความซื่อสัตย์ ผู้มีความเสียสละในชุมชนอยู่จำนวนมากสมควรที่จะทำให้โครงการต่างๆ ของชุมชนดำเนินการต่อไปได้อย่างประสบความสำเร็จรวมถึงการทำวิสาหกิจการทำอิฐนี้ด้วย ดังที่พ่อถาวร แสงโมรา อดีตผู้ใหญ่บ้านผู้มีวิสัยทัศน์ยาวไกลที่มองเห็นว่าต่อไปผลิตภัณฑ์อิฐจะมีความจำเป็นและเป็นที่ต้องการของชุมชนมากขึ้น พ่อใหญ่ถาวรมีความเห็นว่าการทำวิสาหกิจชุมชนนี้ที่ทำได้สำเร็จเป็นเพราะปัจจัยสำคัญ 2 ประการคือ การวิเคราะห์ชุมชนได้ถูกต้องว่าชุมชนต้องการอะไร และการมีความสามัคคีในชุมชน

“แม้ปัญหาความแตกต่างในความคิดของชุมชนจะมีบ้าง เรื่องประชาธิปไตยก็ต้องมีความแตกต่างทางความคิดบ้างเป็นธรรมดา เราเป็นผู้นำไม่ถือเป็นการมณ แต่การบริหารจัดการต้องมีความโปร่งใส ในหมู่บ้านอื่นก็มีการคิดทำกันหลายอย่าง เช่นปั้มน้ำมันหยอดเหรียญ เครื่องกรองน้ำ ขนม เขาจับความต้องการชุมชนไม่ถูก ว่าชุมชนขาดอะไร เช่นถ้าเราจะทำเครื่องอบขนม ใครจะผลิต แต่ของเรา เป็นสินค้าที่ไม่เน่าเสีย เป็นของจำเป็น และเป็นของที่สามารลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือนได้” (พ่อใหญ่ถาวร แสงโมรา, สัมภาษณ์, 30 เมษายน 2554)

ทักษะต่อเรื่องความซื่อสัตย์ที่ผู้นำจะต้องเป็นแบบอย่างให้ชุมชนเห็นและต้องสามารถรับการตรวจสอบจากชุมชนได้ เป็นสิ่งที่พ่อใหญ่ถาวร เห็นว่าสำคัญมากที่สุด ดังคำพูดที่สะท้อนออกมาว่า “...กระแสจากชุมชนมีความสำคัญกว่าเจ้านายมาตรวจเสียอีก ถ้าเจ้านายมาตรวจเราทำให้ดูเฉพาะเอกสารได้ แต่ชุมชนจริงคือของจริง ชุมชนมีแต่ญาติพี่น้องเราที่ดูการทำงานของเรายู่...” (พ่อใหญ่ถาวร แสงโมรา, สัมภาษณ์, 30 เมษายน 2554)

รูปธรรมหนึ่งที่แสดงถึงความซื่อสัตย์และความรู้สึกในการมีส่วนร่วมในการเป็นเจ้าของวิสาหกิจชุมชนของคนในชุมชนคือ ทรัพย์สินมีค่าต่างๆ ที่วางกองอยู่หน้าวัดจึงไม่เคยหาย เช่นอิฐ

หิน ปูน ทราย เครื่องทำอิฐบล็อก เสาคูปูน แม่พิมพ์หล่อเสา เป็นต้น ทุกคนช่วยกันสอดส่องดูแลรักษา เพราะถือว่าทุกคนเป็นเจ้าของ

ดังนั้นตัวแบบผู้นำในอดีต การสั่งสมความรู้ ภูมิปัญญา การเสียสละของผู้นำ ความร่วมมือในอดีตจนปัจจุบัน เป็นต้นทุนทางสังคมที่มีอยู่เดิมของชุมชนบ้านร่องก่อ ประกอบกับการถ่ายทอดความรู้จากคนรุ่นก่อนสู่รุ่นใหม่ จึงเป็นปัจจัยเอื้อสำคัญที่ทำให้เกิดความสำเร็จในการเรียนรู้และการจัดการความรู้ของชุมชนทั้งด้านวิสาหกิจชุมชนและอื่นๆ ในชุมชน

นอกจากนี้การมีวิถีชีวิตแบบพอเพียงที่ยังดำรงอยู่ในชุมชน ก็เป็นปัจจัยเอื้อให้เกิดความสามัคคี เอื้ออาทรต่อกันในชุมชน เช่นโครงการปลอดเหล้างานศพ เป็นสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อชีวิตที่มีคุณภาพ ผู้เฒ่าผู้แก่หลายคนให้ความสำคัญเรื่องนี้นัก ทำให้ชุมชนยังรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีไว้ รวมถึงความร่วมมือร่วมใจและวิถีเศรษฐกิจที่ไม่ฟุ้งเฟ้อมากเกินไป แม้ว่าจะตามกระแสบ้าง แต่คนยังไม่ขายที่ดิน ยังปลูกข้าวไว้กิน แม้จะมีคนไปทำงานนอกชุมชนและกรุงเทพฯ ภาพที่เห็นคือคนแก่จะอยู่บ้านเลี้ยงหลาน แต่ก็ยังมีลูกคนอื่นอยู่เป็นเพื่อนด้วย

4. การได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณในการดำเนินการจากรัฐเป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้ชุมชนดำเนินการต่างๆ ได้ประสบความสำเร็จง่ายขึ้น แต่ผู้วิจัยอยากจะเรียกว่าปัจจัยนี้เป็นปัจจัยเอื้อต่อความสำเร็จมากกว่าเพราะปัจจัยชี้ขาดอยู่ที่ศักยภาพความสามารถของชุมชนเอง เพราะรัฐก็ได้ให้ความสนับสนุนด้านการเงินแก่ชุมชนอื่นเช่นกันในลักษณะเดียวกันแต่ชุมชนอื่นไม่สามารถดำเนินการได้สำเร็จ

ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงาน

ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนยังมีดังนี้

1. ปัญหาในการดำเนินงานปัจจุบันคือปัญหาเรื่องการผลิตที่เริ่มไม่ทันต่อความต้องการของลูกค้า เนื่องจากการสั่งซื้อมากขึ้นในปัจจุบัน แต่กำลังการผลิตด้านแรงงานมีจำนวนจำกัด เนื่องจากคนที่สนใจทำงานนี้มีจำนวนไม่มากนัก การทำอิฐและทำเสาคูปูน เป็นงานที่ค่อนข้างหนัก จึงทำได้เฉพาะผู้ชาย และเป็นงานที่ต้องใช้แรงงานหนัก จึงต้องการคนที่มีร่างกายแข็งแรง และมีฝีมือพอสมควร แต่การฝึกฝีมือก็สามารถฝึกได้หากตั้งใจจริง ปัญหาอยู่ที่ว่าคนส่วนใหญ่ไม่ค่อยอยากทำ เพราะอยากได้งานที่สบายกว่า หลายคนจึงเลือกไปทำงานรับจ้างในเมืองทั้งที่ค่าแรงประมาณ 220 -230 บาท หากหักค่าเดินทาง ค่าใช้จ่ายต่างๆ แล้ว ทำงานในหมู่บ้านยังมีเงินเหลือเก็บมากกว่า ดังนั้นคนที่จะมาทำงานตรงนี้ได้ต้องมีใจรัก และมีความตั้งใจจริง นักเอาเบาผู้

2. วิสาหกิจชุมชนอาจต้องวางแผนในอนาคตในเรื่องการขยายงาน รวมถึงการจัดระบบงานที่จะรองรับการขยายงานทั้งเรื่องกำลังคน ระบบการขนส่ง ระบบบัญชี ฯลฯ ด้วย แต่ปัจจุบันชุมชนก็ยังคงทำงานได้โดยไม่มีปัญหามากนัก อาทิการสต็อกสินค้าที่เป็นวัตถุดิบในการ

ผลิตของชุมชนสั่งไว้เพียงพอต่อการทำงานในรอบ 1 เดือน แต่อนาคตอาจไม่แน่นอนหากการผลิตมากขึ้นไปอีก การทำบัญชียังเป็นการทำแบบง่ายๆ การขนส่งก็ยังคงขนส่งในบริเวณใกล้เคียงในรัศมีไม่เกิน 3-10 กิโลเมตร จึงยังไม่มีปัญหามากนัก แต่ชุมชนอาจต้องเตรียมพร้อมต่อการขยายตัวของวิสาหกิจซึ่งขณะนี้เริ่มมีผลกระทบบ้างแล้ว ทำให้สินค้าผลิตไม่ทันลูกค้าอาจต้องรอหลายวัน หากลูกค้าเร่งรีบอาจจำเป็นต้องไปซื้อที่อื่นก็ได้ (แต่ลูกค้าส่วนใหญ่ยังรอสินค้า แม้ว่าอาจต้องรอหลายวันก็ตาม)

การอภิปรายผลการวิจัย

จากการค้นพบกระบวนการเรียนรู้และการจัดการความรู้ตลอดจนปัจจัยที่ทำให้วิสาหกิจชุมชนประสบความสำเร็จดังกล่าวข้างต้นแล้วนั้น ผู้วิจัยขอเสนอการอภิปรายผลการวิจัยให้กว้างขวางขึ้น ดังนี้

1. การพัฒนาผลิตภัณฑ์มาตรฐาน: หนทางสู่ความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนบ้านร่องก่อ

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีข้อค้นพบว่า ชุมชนบ้านร่องก่อชุมชนมีกระบวนการเรียนรู้และการจัดการความรู้ด้านวิสาหกิจชุมชนที่ประสบความสำเร็จได้นั้น มีความแตกต่างจากผลการวิจัยส่วนใหญ่ที่พบปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนจำนวนมาก อาทิเช่น ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนในภาคอีสาน พบว่ายังมีปัญหาหลายประการ ได้แก่ ปัญหาการขาดแคลนทุน การพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่ยังไม่ได้คุณภาพและมาตรฐาน ปัญหาด้านการตลาด การบัญชี การบริหารจัดการ วัตถุประสงค์ แรงงาน เป็นต้น (สุธีร์ เอกะนิทานนท์, อ้างถึงในพงศ์ธร จันทรศิริ, 2546, น. 18-26) โดยการค้นพบในงานวิจัยนี้พบว่า วิสาหกิจชุมชนบ้านร่องก่อไม่มีปัญหาหลักหรือปัญหาสำคัญๆ เช่นที่วิสาหกิจชุมชนอื่นประสบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาการขาดแคลนทุน การพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่ยังไม่ได้คุณภาพและมาตรฐาน ตลอดจนปัญหาด้านการตลาด หรือการบริหารจัดการ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะวิสาหกิจชุมชนบ้านร่องก่อ สามารถพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่ได้มีมาตรฐานเหนือคู่แข่งทั่วไปทำให้สินค้าเป็นที่ต้องการของตลาด และสามารถเลี้ยงตัวเองได้ในระยะยาว ทั้งยังได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐด้านงบประมาณพอสมควรด้วย นอกจากนี้วิสาหกิจชุมชนบ้านร่องก่อได้พัฒนาอุปกรณ์เครื่องมือที่ช่วยทุ่นแรง เป็นดังที่อารีย์ วิบูลพงศ์และคณะ (2552) ได้ให้ข้อเสนอแนะด้านการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนไว้ว่าการพัฒนาอุปกรณ์เครื่องมือที่ช่วยทุ่นแรง เพิ่มผลิตแรงงานและประสิทธิภาพการผลิต จะช่วยให้กลุ่มพัฒนาผลิตภัณฑ์ได้มากขึ้น

อนึ่ง ข้อค้นพบจากงานวิจัยนี้มีความแตกต่างจากข้อค้นพบของวรกันต์ จารุพัฒน์ (2548) ที่พบจากการวิจัยว่า วิสาหกิจชุมชนที่ชาวบ้านรวมตัวกันจัดตั้งและบริหารจัดการมีประสิทธิภาพน้อยกว่าวิสาหกิจชุมชนที่บุคคลหรือนายทุนจัดตั้งและบริหารจัดการอย่างมีนัยสำคัญทั้งในเรื่องประสิทธิภาพการผลิตผลิตภัณฑ์ และประสิทธิภาพการบริหารจัดการ เนื่องจากวิสาหกิจ

ชุมชนที่จัดตั้งและบริหารจัดการโดยชาวบ้านไม่มีความรู้ในการประกอบธุรกิจหรือไม่มีความเป็นผู้ประกอบการ ทำให้การพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีความสามารถในการแข่งขันเป็นไปได้ลำบาก โดยจะเห็นว่าวิสาหกิจชุมชนบ้านร่องก่อสามารถพัฒนาผลิตภัณฑ์จนเป็นที่ยอมรับและเป็นที่ต้องการของตลาดได้ แม้ว่าจะไม่มีความรู้ในการประกอบธุรกิจมาก่อน

ดังนั้นการวิจัยนี้จึงเห็นประเด็นสำคัญจากการศึกษาวิสาหกิจชุมชนบ้านร่องก่อว่า หากเลือกสินค้าที่เป็นที่ต้องการและพัฒนาสินค้าที่มีคุณภาพได้มาตรฐานดีจริงแล้ว ปัญหาเรื่องตลาดก็จะถูกขจัดไปหรือแทบไม่มีเลย เช่นที่วิสาหกิจชุมชนบ้านร่องก่อได้ทำให้เห็นในทุกวันนี้

2. วิธีคิดแบบผู้ประกอบการผสมผสานกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของวิสาหกิจชุมชนบ้านร่องก่อ

สิ่งสำคัญที่ทำให้ชุมชนบ้านร่องก่อสามารถเอาชนะและฝ่าข้ามอุปสรรคที่วิสาหกิจชุมชนอื่นยังเผชิญอยู่น่าจะมีรากฐานสำคัญมาจากวิธีคิด วิธีทำงาน แม้ว่าชุมชนจะไม่มีความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับการประกอบการมาก่อนแต่กลับปรากฏว่าคนทำงานวิสาหกิจชุมชนบ้านร่องก่อมีคุณสมบัติสำคัญของผู้ประกอบการอันนำไปสู่การประสบความสำเร็จ อันได้แก่ การมีนวัตกรรมหรือการสร้างสรรคใหม่ที่จะผลิตสินค้าที่มีคุณภาพดีกว่าท้องตลาด ความกล้าเสี่ยง ความยืนหยัดอดทน ไม่ย่อท้อเมื่อเกิดความล้มเหลว การแสวงหาข้อมูลต่างๆ จากผู้อื่นเพื่อนำมาใช้ในการทำงานให้ประสบความสำเร็จ การแสวงหาโอกาส และความซื่อสัตย์สุจริต ดังนั้นข้อค้นพบจากการศึกษานี้เป็นข้อพิสูจน์อย่างหนึ่งได้ว่า ลักษณะของความเป็นผู้ประกอบการอันนำไปสู่ความสำเร็จในการทำวิสาหกิจชุมชนให้ประสบความสำเร็จนั้น เป็นสิ่งที่สร้างขึ้นได้ โดยไม่จำเป็นว่าจะต้องมีประสบการณ์หรือคุ้นเคยกับการประกอบการมาก่อน ทั้งนี้ควรสร้างขึ้นจากประสบการณ์และรากฐานความคิด ความเป็นจริงของชุมชน เช่นที่ชุมชนบ้านร่องก่อคิดขึ้น โดยเลือกสินค้าที่ชุมชนเห็นว่าเป็นสิ่งที่จำเป็นในการบริโภคก่อนในชุมชนและสามารถขยายการผลิตไปสู่ชุมชนใกล้เคียง โดยมีความต้องการของชุมชนใกล้เคียงเช่นเดียวกัน ทั้งนี้หากมีวิธีคิดในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่ดีและราคาถูกกว่าท้องตลาดด้วยแล้ว จะสามารถขจัดปัญหา “ตลาด” ซึ่งเป็นปัญหาใหญ่ที่วิสาหกิจชุมชนทั่วไปเผชิญได้ ดังนั้นผู้วิจัยจึงเห็นด้วยกับเสรี พงศ์พิศ (2548) ที่ว่า

“ประเด็นปัญหาจึงไม่ได้อยู่ที่ “วิธีทำ” แต่อยู่ที่ “วิธีคิด” การทำวิสาหกิจชุมชนเพื่อให้พอกินพอใช้ก่อนแล้วค่อยพัฒนาไปสู่การจัดการเชิงธุรกิจ เมื่อพอเพียงและพึ่งตนเองได้ก็สามารถผลิตให้เหลือเพื่อตลาดได้ ถ้าเกิดขายไม่ได้ก็ไม่เสียหาย ถ้าขายได้ก็เป็นกำไร วิสาหกิจชุมชนจึงมีฐานคิดอยู่บนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ที่เน้นความมั่นคง การพึ่งตนเองได้ในระดับครอบครัว และชุมชน ก่อนจากนั้นจึงขยายสู่ภายนอก”

นอกจากนี้แล้ว ฐานคิดสำคัญอีกประการหนึ่งในการดำเนินการวิสาหกิจชุมชนของบ้านร่องก่อ ยังมีรากฐานของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งสะท้อนได้จากวิถีคิดและวิถีปฏิบัติของวิสาหกิจที่กำกับด้วยหลักคิดความพอประมาณ ความมีเหตุผลและภูมิคุ้มกันในตัว

ความพอประมาณ หมายถึงความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไปโดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่นมีการผลิตและบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ

ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับความพอเพียงนั้นจะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้นๆ อย่างรอบคอบ

การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นโดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่างๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล

จากการศึกษานี้สะท้อนให้เห็นว่าแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้มีพระราชดำรัสชี้แนะแนวทางดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดยาวนานกว่า 25 ปี ก่อนเกิดวิกฤติเศรษฐกิจปี 2540 และเป็นแนวทางเพื่อให้รอดพ้นและสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ นั้น ได้ฝังรากลึกอยู่ในวิถีชีวิตของชุมชนบ้านร่องก่ออย่างมั่นคง โดยการดำเนินการวิสาหกิจของชุมชนได้มีแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงกำกับอยู่ในทุกขั้นตอนการดำเนินงาน ตั้งแต่เริ่มก่อตั้ง ที่เริ่มจากความเอื้ออาทรแบ่งปันให้ชุมชนมีสินค้าที่จำเป็นต้องใช้ร่วมกัน ให้เป็นสินค้าที่มีคุณภาพดีและราคาไม่แพง ทำให้ลดรายจ่ายในครัวเรือนได้ ต่อมาเมื่อสินค้าเป็นที่ยอมรับและต้องการของตลาดภายนอกจึงมีการขยายการผลิตให้ชุมชนใกล้เคียงได้ใช้กันมากขึ้น แม้จะขายได้เงินมากขึ้นจนถึงหลักล้าน แต่ชุมชนก็ไม่เคยคิดที่จะเอาเงินเป็นตัวตั้ง ไม่ได้คิดมุ่งเอาผลกำไรให้ได้มากๆ ยังคงยืนยันในหลักคิดเดิม ที่ต้องการให้ผู้บริโภคได้ของดีและราคาถูกไปใช้ การขยายการผลิตก็จะทำด้วยความรอบคอบ โดยดูความสมดุลกับคนทำงานซึ่งมีความจำกัดพอสมควรด้วย จึงไม่ได้คิดจะขยายฐานการผลิตให้ใหญ่โตจนเกินไป หลักคิดของวิสาหกิจชุมชนบ้านร่องก่อจึงเป็นแนวทางที่สอดคล้องกับเศรษฐกิจพอเพียงมาโดยตลอดและยั่งยืนอยู่ได้ ดังคำกล่าวของผู้นำชุมชนคนหนึ่งที่ว่าหากเราคิดแต่ธุรกิจอย่างเดียวหรือคิดเรื่องเงินเป็นตัวตั้งจะทำให้เราเห็นแก่ตัวได้ “วิถีคิดเป็นเรื่องสำคัญ ถ้าคิดแบบธุรกิจอย่างเดียว จะเห็นแก่ตัว ชุมชนไหนมีผลประโยชน์มาเกี่ยวข้องมันจะเป็นฝักเป็นฝ่าย...” (สุณี คำพะริก, สัมภาษณ์, 21 มิถุนายน 2554)

วิสาหกิจชุมชนที่ดำเนินการโดยวางรากฐานตามแนวคิดแบบเศรษฐกิจพอเพียงจึงเป็นวิสาหกิจชุมชนที่จะสามารถอยู่รอดปลอดภัยได้ สอดคล้องกับที่เสรี พงศ์พิศ (2548) ได้เน้นว่า “วิสาหกิจชุมชนไม่ได้เอาตลาดมาเป็นตัวตั้ง แต่เอาชีวิตเป็นตัวตั้ง ไม่ได้ปฏิเสธตลาด แต่ไม่เอา

ตลาดเป็นเป้าหมาย เน้นการสร้างรากฐานเศรษฐกิจชุมชนให้เข้มแข็งก่อนทำกินทำใช้ก่อนทดแทน สิ่งที่ซื้อจากตลาดให้มากที่สุด และหากจะนำผลิตภัณฑ์ออกสู่ตลาดก็ควรเรียนรู้การจัดการและ กลไกของตลาดให้ดี และไม่หวังพึ่งพาตลาดเป็นหลักแต่พึ่งตนเองและพึ่งพากันเองมากกว่า”

ดังนั้น หากวิสาหกิจชุมชนทั่วไปมีการปรับกระบวนการคิดเช่นนี้แล้ว ปัญหาของการขาย ผลผลิตไม่ได้และปัญหาอื่นๆ อาจลดน้อยลง และหากไม่หวัง “รวย” แต่จะ “รอด” เช่นที่วิสาหกิจ ชุมชนบ้านร่องก่อเป็นอยู่

3. การเป็นทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภค : คือการวิจัยตลาดโดยไม่ต้องทำวิจัย

การเป็นทั้งผู้บริโภคและผู้ผลิตในตัวเองกันเป็นทั้งซื้อได้เปรียบและส่งผลดีต่อวิสาหกิจ ชุมชน เช่นที่วิสาหกิจชุมชนบ้านร่องก่อสามารถเข้าใจความต้องการของผู้บริโภคในสินค้า “อิฐ” ได้ อย่างถ่องแท้ว่าผู้บริโภคต้องการสินค้าที่มีคุณสมบัติแบบใด เพราะชุมชนเป็นผู้บริโภคสินค้านั้น ด้วยตนเอง จึงรู้ว่าสินค้าในตลาดเป็นอย่างไร คุณภาพที่มีอยู่ยังไม่ดีพอ ดังนั้นจึงต้องการผลิต สินค้าที่มีคุณภาพเหนือกว่าที่ตลาดมี และนี่คือจุดขายและจุดแข็งของชุมชน ต่างกับสินค้าอื่นที่ ผู้ผลิตไม่ใช่ผู้บริโภคจึงไม่รู้รายละเอียดสินค้าและความต้องการของตลาด และต้องมาทำวิจัย ตลาดก่อนนำสินค้ามาขาย หรือแม้ขายแล้วก็ต้องวิจัยอยู่ต่อไป นี่อาจเป็นข้อดีของวิสาหกิจชุมชน หากสามารถ “วิเคราะห์ความต้องการของลูกค้า” ได้อย่างถ่องแท้โดยไม่ต้องทำวิจัยตลาดเลย ทั้งนี้ เพราะตัวผู้ผลิตก็คือผู้บริโภคด้วย ทำให้สามารถ “ใช้ไป ศึกษาไป” ได้

อย่างไรก็ดีวิธีการที่วิสาหกิจชุมชนบ้านร่องก่อทำมาโดยตลอดคือการ “วิจัย” อย่างไม่มี รูปแบบ ได้แก่การค้นคว้าทดลอง แล้วนำสินค้ามาขาย จากนั้นก็สอบถามเกี่ยวกับคุณภาพสินค้า ว่าเป็นอย่างไร แล้วทดลองใหม่ สอบถามผู้ใช้สินค้ากันเอง (เนื่องจากในช่วงแรกๆ มีแต่คนกันเองที่ ซื้อใช้) จนกระทั่งมั่นใจว่าได้สินค้าคุณภาพดีที่สุด และดีกว่าสินค้าที่มีในตลาด

ดังนั้นบทเรียนของวิสาหกิจชุมชนบ้านร่องก่อ อาจเป็นแบบอย่างให้กับวิสาหกิจชุมชนอื่น ได้ในประเด็นนี้

4. ทูทางสังคมของชุมชนบ้านร่องก่อ: ฐานรากแห่งความสำเร็จ

การที่พบว่า ชุมชนมีทุนทางสังคมดั้งเดิมที่สามารถนำมาต่อยอดเป็นการเรียนรู้และการ จัดการความรู้ด้านวิสาหกิจชุมชนการทำอิฐที่ประสบความสำเร็จได้ เช่นคนในชุมชนมีความ สามัคคี มีความซื่อสัตย์เป็นพื้นฐาน มีผู้นำชุมชนที่มีวิสัยทัศน์มองการณ์ไกล มีทุนด้านทรัพยากร บุคคลทั้งผู้รู้ ผู้ที่เป็นแบบอย่างด้านความซื่อสัตย์ ผู้มีความเสียสละในชุมชนอยู่จำนวนมากสมควร ที่จะทำให้โครงการต่างๆ ของชุมชนดำเนินการต่อไปได้อย่างประสบความสำเร็จรวมถึงการทำ วิสาหกิจการทำอิฐนี้ด้วย ทำให้เห็นว่าทุนทางสังคมเป็นปัจจัยสำคัญอีกอย่างหนึ่งที่เอื้อต่อ ความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนได้ ดังที่สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม แห่งชาติ (2548: 12-15) ได้นิยามทุนทางสังคมว่าหมายถึงพลังที่มีอยู่ในชุมชนและสังคม ซึ่งเกิด

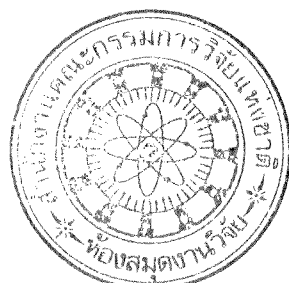
จากการรวมตัวของกลุ่มคนเพื่อที่จะอยู่ร่วมกันบนพื้นฐานความไว้วางใจ สายใยความผูกพัน และวัฒนธรรมที่ดีงามของสังคมไทยโดยผ่านองค์ประกอบ 3 ทุน อันได้แก่ ทุนมนุษย์ ทุนที่เป็นสถาบัน ทุนทางปัญญาและวัฒนธรรม โดยองค์ประกอบทั้ง 3 ล้วนมีความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงกัน หากเราสามารถนำพลังที่อยู่ในรูปทุนต่างๆ เหล่านี้มาช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน จะเป็นหนทางแห่งการอยู่รอดจากกระแสโลกาภิวัตน์

เช่นเดียวกับที่วรวิทย์ โรมรัตนพันธ์ (2548: 46) เห็นว่า ทุนทางสังคมเป็นสิ่งที่มียอยู่แล้วในสังคมไทยและถูกนำมาใช้ในมิติที่หลากหลาย ซึ่งมีมิติที่กว้างขวางครอบคลุมในสิ่งที่ป็นรูปธรรม ได้แก่ เรื่องของทรัพยากรธรรมชาติและมิติที่เป็นนามธรรมได้แก่ เรื่องของวัฒนธรรม ความรู้สติปัญญา และจิตใจ ทุนทางสังคมอาจมองในมิติของระบบคิดและวิถีปฏิบัติที่เป็นกระบวนการส่วนระบบความสัมพันธ์ของคนที่ถูกมองว่าเป็นเรื่องทุนทางสังคมนั้น อาจมีความสัมพันธ์ทั้งในแนวดิ่งและแนวราบ รวมทั้งความสัมพันธ์จะเป็นระดับปัจเจก กลุ่มองค์กร สถาบันหรือชุมชน หรือเครือข่ายก็ได้เช่นกัน ดังนั้น ทุนทางสังคมจึงก่อให้เกิดพลังเพื่อใช้ขับเคลื่อนชุมชนให้สามารถพัฒนาไปสู่ความเข้มแข็งได้

ทุนทางสังคมจึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อสังคมไทยและโดยเฉพาะอย่างยิ่งสังคมชนบทที่ยังมีความเชื่อเพื่อเกื้อกูลปรากฏอยู่มาก ทั้งยังสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในด้านการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนให้ประสบความสำเร็จด้วยจากรากฐานของความสามัคคีร่วมมือกัน เช่นที่พบในงานวิจัยนี้ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของนิสานาถ ชำนาญศิลป์ (2552) ที่ได้ศึกษา ทุนทางสังคมกับการจัดการวิสาหกิจชุมชนในชุมชนตำบลบางสน หมู่บ้านห้วยอน อำเภอบะพิต จังหวัดชุมพร และณัฐภัทร สุนทรมีเสถียร (2552) ที่ได้ศึกษาการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนโดยทุนทางสังคมในชุมชนตลาดล่างบางพระ หมู่ที่ 1 ตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี โดยพบว่าทุนทางสังคมมีหลายมิติทั้งมิติด้านสังคมและเศรษฐกิจที่นำไปสู่การพัฒนากลุ่มและชุมชนให้ดำเนินงานวิสาหกิจให้มีความยั่งยืนและเข้มแข็งได้

บทเรียนจากบ้านร่องก่อต่อวิสาหกิจชุมชนใหม่

การศึกษาวិชาการเรียนรู้และการจัดการความรู้ด้านวิสาหกิจชุมชนของชุมชนบ้านร่องก่อตำบลโพธิ์ใหญ่ อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี มีข้อค้นพบว่า ส่วนหนึ่งที่วิสาหกิจชุมชนบ้านร่องก่อประสบความสำเร็จได้เพราะมีแนวคิดสอดคล้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ดังนั้น ผู้วิจัยจึงใคร่เสนอข้อสรุปบางประการที่จะเป็นประโยชน์และเป็นบทเรียนให้แก่ชุมชนอื่นในการก่อตั้งวิสาหกิจชุมชนบนพื้นฐานเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อให้ประสบความสำเร็จดังกรณีของวิสาหกิจชุมชนบ้านร่องก่อดังนี้

1. การก่อตั้งวิสาหกิจชุมชนต้องมีความชัดเจนในวัตถุประสงค์ ว่าตั้งขึ้นเพื่อการเพิ่มรายได้ ลดรายจ่าย แก่คนในชุมชน โดยชุมชนเป็นเจ้าของ และดำเนินการโดยชุมชน การก่อตั้งควรมาจากความเห็นชอบของคนในชุมชนหรืออย่างน้อยที่สุดมีคนในชุมชนจำนวนหนึ่งเข้าร่วม สินค้าที่เลือกดำเนินการ หากเป็นไปได้ง่ายที่สุดควรเป็นสินค้าที่คนในชุมชนจำเป็นต้องใช้ร่วมกัน และชุมชนสามารถผลิตได้โดยใช้ทรัพยากรในชุมชนหรือใกล้เคียงโดยไม่ต้องมีการจัดหาและการจัดการที่ยุ่งยากมากนัก

ในหลายชุมชนอาจไม่ได้เริ่มคิดว่าจะทำสินค้าที่ชุมชนใช้เอง แต่อาจเป็นสินค้าที่ชุมชนต้องการผลิตเพื่อจำหน่ายแก่บุคคลภายนอก หากเป็นเช่นนั้นอาจทำให้เป็นโจทย์ที่ยากมากขึ้นแก่ชุมชนในการหาตลาด หรือพึ่งตลาดภายนอก ดังนั้นหากให้มีความเสี่ยงน้อยที่สุดหรือลดปัญหาการตลาด ควรยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงที่เริ่มจากการสนองตอบความต้องการของคนในชุมชนก่อน จากนั้นเมื่อตลาดภายในมั่นคง แข็งแรงแล้วจึงค่อยขยายออกสู่ตลาดภายนอก เป็นไปตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงที่เน้นการพึ่งตนเองในระดับครัวเรือนและชุมชนก่อนจากนั้นจึงค่อยขยายไปสู่ภายนอก

2. มีความมั่นคงในแนวทาง วิธีการ โดยเอาชุมชนเป็นตัวตั้ง เพื่อการช่วยเหลือพึ่งพากัน เอื้ออาทรกันมากกว่าเอาเศรษฐกิจเป็นตัวตั้ง ดังนั้นวิสาหกิจชุมชนจึงไม่ควรเริ่มต้นที่การคิดหวังรวย แต่คิดเพื่อให้ครอบครัวแต่ละครอบครัวที่อยู่ในชุมชนสามารถลดรายจ่าย ซึ่งจะเป็นการเพิ่มรายได้ไปในตัว และสามารถช่วยเหลือเกื้อกูลกันได้ ดังกรณีของชุมชนบ้านร่องก่อที่คิดผลิตสินค้าที่ทุกครัวเรือนร่วมกันใช้ได้เพื่อเป็นการลดรายจ่ายและช่วยเหลือเอื้ออาทรกัน เป็นประโยชน์ร่วมกันในชุมชน เมื่อในชุมชนมีฐานที่มั่นคง และมีคุณภาพดีเป็นที่ยอมรับแล้วจึงค่อยขยายไปสู่ภายนอก ดังนั้นแนวทางการทำวิสาหกิจชุมชนในประเด็นนี้จึงต้องใช้หลักคิดที่ว่าอย่าหวังรวย ให้หวังรอด ค่อยคิด ค่อยทำ ค่อยเป็น ค่อยไป โดยวางรากฐานตลาดในชุมชนให้เข้มแข็งก่อน

3. ใช้ทุนทางสังคมที่มีในชุมชน ดังที่สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2548: 12-15) ได้นิยามทุนทางสังคมว่าหมายถึงพลังที่มีอยู่ในชุมชนและสังคม ซึ่งเกิดจากการรวมตัวของกลุ่มคนเพื่อที่จะอยู่ร่วมกันบนพื้นฐานความไว้วางใจ เชื่อใจ สายใยความผูกพัน และวัฒนธรรมที่ดีงามของสังคมไทยโดยผ่านองค์ประกอบ 3 ทุน อันได้แก่ ทุนมนุษย์ ทุนที่เป็นสถาบัน ทุนทางปัญญาและวัฒนธรรม จะเห็นได้ว่าแต่ละชุมชนมีทุนทางสังคมดำรงอยู่ และอาจมีในลักษณะแตกต่างกัน ดังนั้นชุมชนต้องวิเคราะห์ว่าในชุมชนมีพื้นฐานเรื่องอะไร มีคนถนัดงานด้านไหน ความรู้เดิมของชุมชนคืออะไร มีภูมิปัญญาด้านใด ตลอดจนผู้ที่มีความรู้ในเรื่องต่างๆ ที่จะพัฒนาไปเป็นวิสาหกิจชุมชนได้ เช่นในกรณีบ้านร่องก่อที่มีพื้นฐานร่วมกันมานานจากการอบรมความรู้เรื่องการทำอิฐमारว 20 ปี ทำให้มีผู้รู้ด้านนี้บ้าง แต่อย่างไรก็ดี ชุมชนก็ยังต้องมีการเรียนรู้เพื่อต่อยอดและหาความรู้เพิ่มเติมจากหลายวิธีการก่อนที่จะก้าวสู่ความสำเร็จ

4. ชุมชนต้องมีการบวนการเรียนรู้และจัดการความรู้ จากความสำเร็จของชุมชนบ้านร่องก่อ พบว่าชุมชนมีการบวนการเรียนรู้และจัดการความรู้อย่างต่อเนื่อง ทั้งการเรียนรู้จากประสบการณ์ (experiential learning) การใช้ความรู้ฝังลึกที่มีอยู่ในตัวคน (tacit knowledge) กระบวนการเรียนรู้กลุ่ม (collective learning) ที่เกิดจากการปรึกษาหารือ แลกเปลี่ยนเรียนรู้โดยนำความรู้ฝังลึกที่มีอยู่ในตัวของแต่ละคนมาเรียนรู้ร่วมกัน (externalization) ตลอดจนการเรียนรู้จากการปฏิบัติ (learning by practice) และการจัดการความรู้ที่หลากหลาย ด้วยการแสวงหาความรู้ ยกระดับและพัฒนาความรู้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ได้แก่ การศึกษาดูงาน การศึกษาการทำงานของคนเครื่องจักรก่อนลงทุนซื้อ การจ้างผู้มีความรู้มาสอน การปฏิบัติทดลอง รวมถึงการสอบถามคุณภาพของผลิตภัณฑ์จากผู้นำสินค้าไปใช้ เป็นต้น

จากวิสาหกิจชุมชนสู่ความเข้มแข็งของเศรษฐกิจชุมชน

หากมองจากกรณีของวิสาหกิจชุมชนบ้านร่องก่อซึ่งเป็นชุมชนเล็กๆ แล้วนำไปเชื่อมโยงกับภาพใหญ่ของประเทศที่ประกอบไปด้วยชุมชนขนาดต่างๆ กระจายตัวอยู่ในชนบททั่วประเทศ ก็จะทำให้พบว่าการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนในแต่ละชุมชนย่อยๆ นอกจากจะเป็นการพัฒนาศักยภาพการผลิตและพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนแล้วยังส่งผลสำคัญยิ่งต่อความเข้มแข็งของเศรษฐกิจชุมชนของประเทศโดยรวม ดังในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 ได้กำหนดยุทธศาสตร์การสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนและสังคมให้เป็นรากฐานที่มั่นคงของประเทศโดยให้ความสำคัญกับการสร้างความมั่นคงของเศรษฐกิจชุมชน ด้วยการบูรณาการกระบวนการผลิตบนฐานศักยภาพและความเข้มแข็งของชุมชนอย่างสมดุล เน้นการผลิตเพื่อบริโภคอย่างพอเพียงภายในชุมชน สนับสนุนการนำภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นมาใช้ในการสร้างสรรค์คุณค่าของสินค้าและบริการ รวมทั้งพัฒนาระบบบ่มเพาะวิสาหกิจชุมชนควบคู่กับการพัฒนาความรู้ด้านการจัดการ การตลาด และทักษะในการประกอบอาชีพ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2549)

โดยความหมายของ "เศรษฐกิจชุมชน" นั้นเป็นระบบเศรษฐกิจที่มีลักษณะเฉพาะ มีวิถีการผลิตที่หมุนโดยระบบความสัมพันธ์ทางสังคม มีการพึ่งพาอาศัยกันระหว่างคนในชุมชนและต่างถิ่น มีความเกี่ยวข้องกับอุดมการณ์การผลิตและระบบการผลิต โดยมีหน่วยการผลิตคือครอบครัวและชุมชน มีอุดมการณ์ในการผลิตเพื่อบริโภคในครัวเรือน เพื่อการดำรงชีพก่อน หลังจากนั้นอาจขายผลผลิตเพื่อประโยชน์ในการพัฒนาตนเองและครอบครัว ไม่ตั้งเป้าหมายในการขายผลผลิตเพื่อกำไรสูงสุด จึงมิได้ขยายฐานการผลิตให้ใหญ่มาก อุดมการณ์การผลิตของเศรษฐกิจชุมชนจึงตั้งอยู่บนหลักการที่แตกต่างอย่างสิ้นเชิง จากระบบเศรษฐกิจทุนนิยมซึ่งมีอุดมการณ์การผลิตที่ยึด

หลักการสร้างผลกำไรสูงสุดอย่างเต็มที่(profit maximization) (ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, 2543: 139-140)

สมคิด พรมจัยและคณะ (2546, น. 161) เห็นว่า "เศรษฐกิจชุมชน" เป็น "เศรษฐกิจวัฒนธรรม" แห่งการอยู่รอดและการปรับตัวของชุมชนและสังคมไทย เมื่อต้องเผชิญกับข้อท้าทาย นานัปการจากวิถีการผลิตในระบบเศรษฐกิจทุนนิยม "เศรษฐกิจชุมชนควรเป็นเศรษฐกิจแห่งการพึ่งตนเอง การพึ่งตนเองต้องคำนึงถึงพื้นฐานของตนเอง พื้นฐานของสังคมคือวัฒนธรรม วัฒนธรรมเกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจ เศรษฐกิจวัฒนธรรมจึงเป็นเศรษฐกิจที่อยู่บนพื้นฐานความมั่นคงของตนเอง เศรษฐกิจวัฒนธรรมไม่ใช่เศรษฐกิจที่คำนึงถึงถึงผลผลิตและรายได้แต่เพียงอย่างเดียว แต่เป็นเศรษฐกิจที่สัมพันธ์กับครอบครัว ชุมชน วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมพร้อมกันไป เป็นเศรษฐกิจที่ไม่แยกส่วนออกจากกัน เป็นเศรษฐกิจบูรณาการที่เชื่อมโยงชีวิต จิตใจ สังคมและสิ่งแวดล้อมเข้าด้วยกันอย่างได้ดุลยภาพ"

ยศ สันตสมบัติ (2546: 5) ชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์แบบเอื้อเพื่อเกื้อกูลกันแบบครอบครัว และเครือญาติ อันเป็นวิถีของเศรษฐกิจชุมชนที่เป็นกลไกหนึ่งของสังคมที่ช่วยประคองชีวิตของคนไทยหลายกลุ่มให้มีชีวิตรอดได้จากวิกฤติเศรษฐกิจในปี 2540 ในขณะที่มาตรการแก้ไขต่างๆ ด้านเศรษฐกิจของรัฐยังก้าวไม่ถึงและไม่บังเกิดผล สอดคล้องกับกาญจนา แก้วเทพ (2542: 203) ที่เห็นว่าเศรษฐกิจภาคชนบทนั่นเองที่ทำหน้าที่เป็นเลืกรองรับชะตาชีวิตของคนชั้นล่างในสังคม วิกฤติเศรษฐกิจครั้งนั้นแม้จะเกิดผลเสียหายมากในส่วนภาคธุรกิจ อุตสาหกรรม แต่พบว่าภาคชนบทในบางพื้นที่ที่ชุมชนมีการผลิตแบบยังชีพกลับไม่ได้รับผลกระทบใดๆ จากวิกฤติดังกล่าวเลย

จากวิกฤติเศรษฐกิจปี 2540 ผ่านสู่วิกฤติเศรษฐกิจปี 2552 จนถึงปัจจุบันเป็นวิกฤติเศรษฐกิจที่ลามไปทั่วโลก จากการล้มละลายของทุนขนาดใหญ่ที่มีเครือข่ายเชื่อมโยงทั่วโลก กาญจนา แก้วเทพ (2542: 201) ได้ชี้ให้เห็นวัฏจักรขาขึ้นและขาลงของทุนนิยมและให้บทสรุปว่าทุกกระยะที่มีวิกฤติของทุนนิยม ระบบใหญ่ๆ ที่อยู่ตรงกลางถูกดูดให้ต่ำลงมา แต่ยังมีระบบอื่นที่อยู่รอบๆ ที่ทำหน้าที่ประคับประคองการดิ่งลงสู่กันเหว ในกรณีของสหรัฐนั้น พบว่า ภาคเศรษฐกิจนอกระบบ (informal sector) เช่น การค้าบริการรายย่อย ได้ทำหน้าที่เป็นร่มชูชีพประคองเศรษฐกิจทั้งระบบเอาไว้ กรณีของไทยเอง ก็คือระบบเศรษฐกิจชุมชนนั่นเองที่ยังสามารถรองรับ ประคับประคองการดำรงชีวิตรอดของประชากรส่วนใหญ่ในสังคมได้ ดังนั้นเศรษฐกิจชุมชนจึงยังเป็นภูมิคุ้มกันหรือหลักประกันที่มั่นคงของสังคมไทย ในการประกันด้านความมั่นคงทางอาหาร ความมั่นคงทางจิตใจและสังคมของวิถีชีวิตผู้คนทั้งในภาวะปกติและภาวะวิกฤติจากเศรษฐกิจทุนนิยม

เศรษฐกิจชุมชนจึงเป็นเศรษฐกิจที่มีความหมายต่อคุณภาพชีวิตประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ ที่มีการรักษาความสมดุลระหว่างการผลิตและระบบนิเวศ ทั้งไม่ได้เน้น "ตลาด" เป็นตัวขับเคลื่อนทางเศรษฐกิจเช่นทุนนิยม ซึ่งมีจุดมุ่งหมายในการทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจหรือการผลิต

เพื่อหวังผลกำไรสูงสุด ทำให้ระบบทุนนิยมผลิตซ้ำ (reproduction) ความสัมพันธ์ทางสังคมและจิตใจแบบทุนนิยม ที่ทำให้มนุษย์กลายเป็นทาสของเงินตราและการแก่งแย่งแข่งขัน การเอารัดเอาเปรียบและเอาตัวรอด ในขณะที่เศรษฐกิจชุมชนเป็นระบบที่มีการผลิตหมุนเวียนด้วยความสัมพันธ์ทางสังคม เป็นเศรษฐกิจที่อยู่บนพื้นฐานความสัมพันธ์ของศาสนา ประเพณี วัฒนธรรม ความเป็นชุมชนและเครือญาติ ให้ความสำคัญกับการพัฒนาอย่างเป็นองค์รวม ในมิติของเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมของชุมชนเป็นสำคัญ ทำให้เศรษฐกิจชุมชนสามารถผลิตซ้ำความสัมพันธ์ทางสังคมและจิตใจที่เน้นความเอื้อเพื่อเกื้อกูลในชุมชนและสังคม

เศรษฐกิจชุมชนที่จึงทำให้เกิดสังคมที่“ให้”และ“เกื้อกูล” ซึ่งกันและกัน เป็นเศรษฐกิจแห่งคุณธรรม ที่หากปรากฏขึ้นได้ในทุกชุมชน จะทำให้ชุมชนมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีงามขึ้นทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม เช่นที่ชุมชนบ้านร่องก่อได้ดำเนินกิจกรรมวิสาหกิจชุมชนซึ่งเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่มีรากฐานจากความเอื้อเพื่อและเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน สอดคล้องการพัฒนาตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาท โดยคำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว ตลอดจนใช้ความรู้ ความรอบคอบและคุณธรรม ประกอบการวางแผน การตัดสินใจและการกระทำ

ประเวศ วะสี (2541) ได้ชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของเศรษฐกิจชุมชนและเศรษฐกิจพอเพียงว่า เศรษฐกิจชุมชน และเศรษฐกิจพอเพียง ถือเป็นแนวความคิดที่มีความคล้ายคลึงกันหรือเหมือนกัน เนื่องจากเศรษฐกิจดังกล่าวจะต้องอาศัยการสร้าง ความเข้มแข็งของชุมชนเป็นเครื่องมือพัฒนาเศรษฐกิจ โดยเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมอย่างบูรณาการ เศรษฐกิจชุมชน เป็นเศรษฐกิจที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคมและวัฒนธรรม ผังตัวอยู่ในสังคมและวัฒนธรรม และเศรษฐกิจชุมชนนั้นมีจุดมุ่งหมายไปสู่ความเป็นเศรษฐกิจพอเพียง (ประเวศ วะสี, 2541: 21)

การพัฒนาและความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนจึงส่งผลดีต่อแนวทางในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ซึ่งเป็นระบบเศรษฐกิจภาคประชาชนที่จะสามารถพัฒนาให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและพึ่งตัวเองได้ สามารถรักษาและพัฒนาสถาบันชีวิตและวัฒนธรรมของประชาชนให้ดำเนินไปอย่างสอดคล้องตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้ดำเนินชีวิตอย่างสมดุล เจริญมั่นคงและยั่งยืนในท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงของปัจจัยต่างๆ ไม่ผันผวนตามปัจจัยเสี่ยงและมีลักษณะองค์รวม ครอบคลุมทั้งมิติจิตใจ สถาบันทางเศรษฐกิจ สังคม และชุมชนที่มีผลต่อสภาพแวดล้อมของความพอเพียง (ณัฐพงศ์ ทองภักดี, 2554) โดยเริ่มจากการสร้างความเข้มแข็งของระดับย่อยของประเทศ จากระดับครอบครัวเป็นชุมชนและเครือข่ายชุมชนรวมตัวกันเป็นระบบเศรษฐกิจชุมชน ที่จะสร้างพลังต่อรอง เสถียรภาพและความยั่งยืนคู่ขนานไปกับเศรษฐกิจทุนในสังคมไทย